

Navike djece srednjoškolskog uzrasta u korištenju interneta i društvenih mreža

Bračko, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Organization and Informatics / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:211:063653>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Organization and Informatics - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET ORGANIZACIJE I INFORMATIKE
VARAŽDIN

Petar Bračko

NAVIKE DJECE SREDNJOŠKOLSKOG UZRASTA U KORIŠTENJU INTERNETA
I DRUŠTVENIH MREŽA
DIPLOMSKI RAD

VARAŽDIN, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET ORGANIZACIJE I INFORMATIKE
VARAŽDIN

Petar Bračko

Matični broj: 42832/14-R

Studij: Informatika u obrazovanju

NAVIKE DJECE SREDNJOŠKOLSKOG UZRASTA U KORIŠTENJU INTERNETA I
DRUŠTVENIH MREŽA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Doc. dr. sc. Hajdin Goran

Varaždin, srpanj 2021.

Petar Bračko

Izjava o izvornosti

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onima koji su u njemu navedeni. Za izradu rada su korištene etički prikladne i prihvatljive metode i tehnike rada.

Autor potvrdio prihvaćanjem odredbi u sustavu FOI-radovi

Sažetak

Internet i društvene mreže su se integrirale u svaki dio naših života. Nisu zaobišli ni najmlađe, pa tako ni djecu i mlade. No čini se kako su ih oni i najbolje prihvatili. Zbog toga već od malih nogu razvijaju određene navike i obrasce ponašanja. Cilj ovog diplomskog rada bio je napraviti pregled tih dviju tehnologija: interneta i društvenih mreža. Što su, kako su nastale i kako su postale giganti kakvim se čine danas. Zbog čega su ih mladi toliko lako prihvatili i što ih privlači kod njih. Kakvo mjesto su internet i društvene mreže pronašli u kurikulumu? Prikazani su relevantni rezultati ranije provedenih istraživanja u kontekstu ove teme te je provedeno vlastito istraživanje na uzorku učenika dviju srednjih škola grada Koprivnice. Na temelju teorijskih znanja područja, kurikuluma, rezultata prijašnjih i vlastitog istraživanja te nekoliko primjera konkretnih pravila ponašanja na internetu, izrađen je prijedlog smjernica za ponašanje na internetu i društvenim mrežama za učenike srednjih škola. Uz konkretne okvire poput izrađenih smjernica te sposobnosti samokontrole i organizacije vlastitog slobodnog vremena, adolescenti čine odgovorne članove sigurnog mrežnog okruženja.

Ključne riječi: internet, društvene mreže, kurikulum, srednja škola, učenici, netiquette

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Internet.....	2
2.1 Povijest interneta	2
2.2 Internet danas	2
2.3 IKT vještine	4
2.4 Berlinski model medijskog obrazovanja	5
2.5 Internet u školi.....	6
2.6 Online učenje.....	9
2.7 Mačke u Indiji	11
2.8 Video igre.....	12
3. Društvene mreže	15
3.1 Povijest društvenih mreža	16
3.2 Virtualni identitet	17
3.3 Sigurnost i zaštita podataka	19
3.4 Komunikacija na društvenim mrežama	21
3.5 Nešto o Facebooku.....	23
3.6 Obrazovne društvene mreže	25
4. Kurikulum	27
4.1 Nastavni predmet Informatike	27
4.2 Međupredmetna tema Zdravlje	27
4.3 Međupredmetna tema Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije	28
4.4 Međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj	29
4.5 Školski kurikulum Obrtničke škole Koprivnica.....	30
4.6 Školski kurikulum Srednje škole Koprivnica	30
5. Prijašnja istraživanja	31
6. Istraživanje.....	34
6.1 Metodologija	34
6.2 Cilj, ograničenja i istraživačka pitanja.....	34
6.3 Instrument.....	35
6.4 Rezultati istraživanja.....	36
7. Netiquette	53
8. Zaključak	56
Literatura	58
Popis tablica	61

Popis slika	62
Popis priloga	63

1. Uvod

Možemo li danas zamisliti život bez tehnologije? Internet, računala i pametni telefoni čine našu svakodnevicu. Čak su nam hladnjaci, pećnice i automobili spojeni na internet. Tako da smo, u nekom pogledu, čak i ovisni o internetu. Kad tako kažem, naravno da ne mislim o „ovisnosti“, stanju kod kojeg pojedinac jednostavno ne funkcionira bez određene stvari, ali se tehnologija integrirala u naše svakodnevno djelovanje da to niti ne primjećujemo. „Povijest razvoja interneta pokazuje složenost međuodnosa tehnologije i društva.“ [1, str. 71] Ova tvrdnja svjedoči napretku tehnologije, a samim time i interneta i društvenih mreža, te dokazuje da su međusobno ovisni o potrebama društva. Tehnologija nije sama sebi svrha, ne bi trebala biti. Već je razvijana za potrebe društva, kako bi nam olakšala život. U ovom kontekstu, razvoj se odnosi na prihvaćanje potreba društva.

Djeca i mladi imaju poseban odnos s tehnologijom. Ona ih okružuje od malih nogu. Današnje generacije ne znaju kako je živjeti bez računala i pametnih telefona. Informacije dostupne u bilo koje doba dana. Neiscrpan izvor sadržaja i informacija u njihovom džepu. Koriste se starim i novim tehnologijama gotovo intuitivno. Virtualni svijet, internet, društvene mreže i video igre im nisu strana stvar. Greenfield definira virtualni svijet kao „dvodimenzionalni svijet sastavljen samo od osjetila vida i sluha, svijet koji nudi trenutačne informacije, povezani identitet i mogućnost za iskustva ovdje i sada, koja su toliko živa i očaravajuća da mogu nadmašiti sumornu stvarnost oko nas.“ [2] Što je to toliko privlačno u virtualnom svijetu, da se ponekad izgubimo u njemu? Je li tanka granica između stvarnog svijeta i onog u „oblaku“? Ponekad nam je potrebno da se udaljimo od svih problema koji nas okružuju i pobjegnemo nekamo daleko. Tehnologija nam to i omogućava. Uklanja vremenska i prostorna ograničenja koja nas sprječavaju u bijegu od stvarnosti.

Upravo zbog toga je lako razviti navike korištenja tehnologije, bilo da koristimo internet, društvene mreže, pametne telefone, video igre ili bilo koji drugi oblik. Važno je definirati razliku između navika i potreba kada je u pitanju korištenje interneta i društvenih mreža. Navika je „individualna aktivnost ili doživljajna reakcija koja se u nekim situacijama ustalila i postala uobičajenom, katkad i potpuno automatiziranom.“ [3] Prema tome da, internet nam je danas svima postao navika. Većini i društvene mreže, koje su za djecu i mlade postale glavni način komuniciranja. Društvene mreže poput Facebooka, Instagrama i Twittera postale su globalni fenomen i rastući trend komunikacije. [4] Zbog utjecaja kojeg internet i društvene mreže imaju na današnju djecu i mlade, važno je pomoći im i naučiti kako da ih koriste na siguran i kvalitetan način.

2. Internet

„Internet je izvanredno sredstvo koje nam omogućava komunikaciju, edukaciju i zabavu, sve u isto vrijeme.“ [5, str. 23] Internet ima mnoge prednosti, ali i nedostatke. Zbog toga mu je potrebno pristupiti veoma oprezno. Od korisnika interneta se čak očekuje da razviju određene vještine, ali i znanja. „Skup znanja, vještina, sposobnosti i stavova, u čijem sjedištu stoji informacija, ujedinjuje se u koncept informacijske pismenosti“, za koju autori ističu da predstavlja ključnu pismenost 21. stoljeća. [6] Treba znati pronaći informaciju, vrednovati ju, sintetizirati u novo znanje, te ju koristiti i na kraju, ako je potrebno, prenijeti drugima. No prije nego zaronimo u svijet interneta, prvo moramo shvatiti kako je nastao.

2.1 Povijest interneta

Prvi oblik interneta bio je ARPANET (eng. Advanced Research Project Agency Network) kojeg je razvilo Ministarstvo obrane SAD-a. ARPANET je zamišljen kao mreža međusobno povezanih računala koja će omogućiti da se više različitih računala (korisnika) umreži i omogući dijeljenje informacija. Možemo vjerovati kako je ARPANET razvijen iz potrebe da se umreže različiti korisnici iste mreže. Kada je u pitanju internet, problemi se počinju javljati njegovom „komercijalizacijom“. Internet koji je prvo razvijen kao ARPANET, primarna svrha mu je bila isključivo komunikacija i dijeljenje znanja. No razvojem tehnologije, sve veće dostupnosti interneta širokoj masi ljudi, počinje se koristiti u privatne, poslovne, obrazovne, zabavne i mnoge druge svrhe. Trilling i Hood tvrde da zbog porasta reklamiranja putem interneta, pa čak i na onim stranicama koje bi trebali koristiti učenici, internet gubi svoju ulogu „globalne knjižnice“ i postaje sličniji „svjetskom trgovačkom centru“. [7, str. 22]

Iako se danas drastično razlikuje od svoje prve inačice, internet nastaje 1991. godine kada je sir Tim Bernes Lee, istraživač u CERN-u razvio *World Wide Web*. [1, str. 71] Komercijalizacija osobnih računala omogućila je korištenje interneta van akademskih i vojnih okvira. Internet postaje široko dostupan masi ljudi. O internetu se može govoriti kao o umreženom društvu jer se stvara oko pojedinaca, društvenih skupina, institucija i makroaktera poput nacionalnih država. [1, str. 72] Potrebe i interesi navedenih sudionika interneta određuju tijek njegova razvoja i napretka.

2.2 Internet danas

Internet je postao sastavni dio društva 21. stoljeća, pa tako i mladih koji su postali „ovisni“ o povezanosti u svrhu učenja, igranja, komuniciranja i socijalizacije. [8] Danas ne postoji područje unutar kojeg internet nije pronašao svoje mjesto. Koristimo ga gotovo svakodnevno za različite potrebe. Čar za

internet kaže da je „telefon, televizija, igračka konzola i radio – sve u jednom.“ [9] Zašto onda ne bi mogao biti i knjiga? Nešto iz čega će djeca učiti, što će im pomoći u pronalasku informacija i stjecanju znanja i vještina. Jer često slušamo priče kako je internet štetan za mlade, da ih kvari, da izaziva ovisnost. Prema Caru, internet je glavni izvor informacija adolescentima. Umjesto da pokušavamo ograničiti djeci i mladima pristup internetu, trebamo ga kao društvo prihvatiti i naučiti koristiti kako bi mogli djecu naučiti kako ga učinkovito koristiti. Svjetska stručnjakinja za sigurnost djece u virtualnom svijetu Aftab ističe da zabrana korištenja interneta djeci koja imaju pristup računalu i internetu može više naštetiti nego koristiti. Aftab smatra da internet pomaže djeci kod razvijanja informatičke pismenosti, koja će im u budućnosti pomoći kod upisa na fakultet ili zaposlenja. [5] Danas se gotovo u svim područjima rada i života koriste tehnologija i internet, tako da je gotovo sigurno da će se u nekom obliku, danas djeca, sutra odrasle osobe, morati koristiti tim tehnologijama.

Internet ima mnoge prednosti: „[djeca] usavršavaju svoje komunikacijske vještine i upoznaju ljude iz drugih zemalja i kultura, dijeleći informacije, fotografije i priče s ostalim članovima obitelji i cijelim svijetom, djeca ne uče samo biti kreativna, već i podijeliti s drugima svoju kreativnost.“ [5, str. 36] Vjerujem kako je danas izrazito lako „upoznati“ nekoga preko interneta. Možemo ih upoznati preko nekog foruma, na društvenim mrežama ili online video igrama. Kod mladih je to česta pojava. Današnjoj djeci nije problem ostvariti komunikaciju s nekim preko interneta. To je zanimljiv način da se upozna tuđa kultura i život. Upravo je to prostorno ograničenje koje internet uklanja. No uz prednosti, dolaze i nedostaci. Rizici koji postoje na internetu, između ostalih: pornografija, oglasi za duhanske i alkoholne proizvode, sadržaji koji zagovaraju uporabu narkotika, stranice koje sadrže nasilne ili krvave prizore, lažne informacije ili literaturu, itd. Kada govorimo o internetu, nedostaci su jednako neiscrpni, baš kao i prednosti, tako da ne možemo zaključiti da li je internet siguran ili štetan za korištenje. Jedino što možemo je obrazovati sebe i djecu kako ga koristiti i kako pristupati sadržajima koji se nalaze na internetu. Aftab izdvaja rizike kojima su izložena djeca na internetu: [5, str. 85]

- Neprimjerene informacije: pornografija, dezinformiranje, neprimjeren sadržaj (droga, alkohol, cigarete, kockanje), govor mržnje, nasilni prizori, ...
- Opasne aktivnosti: npr. na internetu postoje stranice koje pokazuju kako se izrađuju eksplozivne naprave.
- Vrebanje ili maltretiranje: *cyberbullying* je danas sve veći problem.
- Izlaganje osobnih podataka: lozinke, brojevi kartica od roditelja.
- Virtualni grabežljivci, ...

Kako djeca ne bi razvila ovisnost o internetu, potrebno je da nauče kako se ponašati na njemu. Jednako kako učimo djecu kako se ponaša u javnosti, u dućanu, u crkvi, ili bilo kojem drugom mjestu, tako ih

moramo podučiti kako se moraju ponašati na internetu. „Ovisnost o internetu je poremećaj u kojem korisnici gube osjećaj za vrijeme i zanemaruju svoje osnovne potrebe.“ [10, str. 23] Kao i bilo koja druga ovisnost (o duhanu, alkoholu, drogama) ona o internetu je stvarna. Ovisan čovjek teško djeluje u svakodnevnom životu bez onoga o čemu je ovisan. 47% hrvatskih tinejdžera koristi internet za školi i učenje, dok 63% za komunikaciju s prijateljima. [11] Vjerujem kako je taj postotak danas puno veći s obzirom na to koliko su tehnologija i internet napredovali u zadnjih 10 godina. Prepoznavanjem potreba i navika djece, ali i odraslih osoba, razvija se specifična vrsta pismenosti kojoj je cilj unaprijediti kvalitetu internet iskustva.

2.3 IKT vještine

Vještine i sklonosti korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije su rezultat odrastanja u tehnološki zasićenom okruženju u kojem tehnološke naprave postaju sastavni dio života. Jednostavno moramo prihvatiti da se tehnologije sve više integriraju u sva područja naših života, bilo informacijskog, zabavnog ili obrazovnog karaktera. Zbog toga ih moramo naučiti koristiti u našu korist. [6] Informacijska pismenost se još 1989. godine dovodi u spregu sa obrazovanjem:

„one [osobe] koje su naučile kako učiti (...) jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informacije i kako ih koristiti na svima razumljiv način (...) te su osobe pripremljene na učenje tijekom cijelog života.“ [6]

Uz tu definiciju ALA navodi popis kompetencija prema kojima informacijski pismena osoba: a) treba biti svjesna informacijske potrebe, b) mora moći prepoznati informaciju koja može riješiti problem, c) zna pronaći potrebnu informaciju, d) vrednovati informacije, e) organizirati je, f) učinkovito koristiti informaciju. Postoje različite definicije pojma informacijske pismenosti, te se često uspoređuje s pojmom informacijske vještine. Langford tvrdi da bi se trebala koristiti kao orijentacijska oznaka: „sposobnost pristupa informacijama, vrednovanja, i korištenja informacija iz različitih izvora, kao i sposobnost prepoznavanja da je informacija potrebna i znanja kako učiti.“ [7, str. 74] Prema tome informacijska vještina je samo dio informacijske pismenosti koju zaokružuju stavovi prema učenju i motivaciju za učenje. Laički rečeno, informacijska pismenost je vještina učinkovitog pretraživanja i korištenja informacija. Pojam informacijske pismenosti se povezuje sa računalnom pismenosti jer integrira internet u proces učenja, spoznaje informacija i sadržaja do kojih dolazimo putem interneta. Zato je važno da učenici nauče što je to informacijska pismenost, koja im neće biti važna samo tokom školovanja, već će im koristiti i kasnije u poslovne i privatne svrhe. Informacijska pismenost je važna za učenike kako bi mogli „pronaći i vrednovati informaciju, da bi tu informaciju svrhovito mogli iskoristiti i da bi učili iz procesa pronalaženja i korištenja elektroničke informacije.“ [7] Iz ove tvrdnje vidimo da nije

samo rezultat bitan za učenikovo učenje, već i sam proces pretraživanja interneta i pronalaska informacije koja mu je potrebna, te vrednovanje iste. Herring smatra da ako se sa procesom unapređivanja informacijske pismenosti počne već u osnovnoj i srednjoj školi, tada će čitavo društvo imati korist. Jer će „sutra“ društvo činiti ti isti ljudi koji su nekada bili učenici. Zbog toga vidimo da je korist informacijske pismenosti puno šira od obrazovnog konteksta, već i društvenog. Osim informacijske pismenosti, važne su i medijske kompetencije. Cilj medijskih kompetencija je:

„zaštita privatne sfere, razvoja (samo)kritičnosti, interkulturalnog dijaloga, usvajanje analitičkih, refleksivnih i etičkih dimenzija, pravo na informiranost, instrumentalnu i estetsku dimenziju i razvoj sposobnosti za korištenje inovativnih medija.“ [10, str. 112]

Cilj je da naučimo živjeti s medijima, među koje svrstavamo internet, društvene mreže i video igre, a ne da oni vladaju našim životima. Ne bi smjeli voditi raspravu oko toga treba li uključiti internet i društvene mreže u odgojno-obrazovni sustav. Ako sustav teži tome da bude relevantan za probleme i izazove suvremenog društva, tada bi se kurikulum i pedagoške discipline trebale proširiti sa tradicionalnih vještina čitanja i pisanja sa medijskom pismenosti. [9] Kako onda integrirati medijske kompetencije u suvremeni školski kurikulum?

2.4 Berlinski model medijskog obrazovanja

Njemačka je razvila „Berlinski model medijskog obrazovanja“ [10, str. 36 i 37] od prvog razreda osnovne škole do završnog razreda srednjeg stupnja obrazovanja. Zadaci su podijeljeni u tri ključna područja:

1. Suočavanje sa dosadašnjim iskustvima medijskih sadržaja.
2. Suočavanje sa aspektima odgovornosti pri dosadašnjim iskustvima sa medijskim proizvodima.
3. Produktivna medijska djelatnost.

Kroz razdoblje osnovne škole u području suočavanja sa dosadašnjim iskustvima medijskih sadržaja učenici uče izražavati svoje doživljaje s kojima su se susretali pri korištenju medijskih proizvoda, uče se suočavati s potrebama razlikovanja bitnog od nebitnog i uloge emocija u medijima, kako medijski sadržaji utječu na svakodnevicu i donošenje odluka, suočavaju se sa odgovornošću pri korištenju medijskih proizvoda te vrijednostima koje promoviraju mediji. Time učenici mogu razlikovati medijski sadržaj za djecu i odrasle, uočavaju kako mediji utječu na promjenu mišljenja u svakodnevici, razlikuju fiktivno od realnog, istražuju koje probleme mogu riješiti uz pomoć medija, a koji bi im to otežali te ispituju i vrednuju medijske sadržaje. Navedena iskustva i aspekti im pomažu u razvoju produktivne medijske djelatnosti kojom stječu sposobnost selekcije osnovnih načela medijskog izražavanja, sami

biraju određenu tehniku medija za pisanje domaće zadaće, samostalno izrađuju male medijske proizvode, samostalno koriste i prezentiraju medije te su sposobni primijeniti tehnike učenja novih medija. Područja koja se odnose na razrede srednje škole proširuju navedena znanja, vještine i kompetencije razvijene tijekom razreda osnovne škole. Učenici srednjih škola u području suočavanja sa dosadašnjim iskustvima medijskih sadržaja znaju što je medijska fikcija te sami biraju medijske proizvode odgojnog i manipulativnog karaktera, te su sposobni kritički spoznati sadržaje koji su najefektivniji za odgovornost ponašanja i medijskog manipuliranja. Na temelju dosadašnjih iskustva i aspekata odgovornosti učenici ispituju i vrednuju odabrane medijske produkcije te su sposobni selektirati iste u tri kategorije: moralno-etičku, estetsku i obrazovnu, te su ih sposobni vrednovati. Samim time stječu znanja i kompetencije kojima mogu produktivno raditi uz pomoć vršnjaka i odabranih medijskih proizvoda. Smatram da je ovakav, jasno i kvalitetno definiran okvir dobra podloga koja može koristiti školama i nastavnicima kao smjernice u provođenju obrazovnih aktivnosti u području medijskog odgoja. Razvojem medijskih kompetencija učenici postaju svjesni svoje uloge i položaja u medijskom prostoru i u virtualnom svijetu interneta i društvenih mreža. Time postaju odgovorni članovi online društva.

2.5 Internet u školi

Mnogi smatraju da informacijska pismenost ima važnu ulogu u obrazovnom procesu. Tome svjedoče i često citirane sintagme poput „katalizatora promjena u obrazovanju“ ili „preduvjet cjeloživotnom učenju.“ [6] S obzirom na to da se tradicionalni načini učenja i poučavanja između učenika i učitelja mijenjaju istraživačkim i problemskim metodama koje učenika stavljaju u poziciju aktivnog i samostalnog dionika obrazovnog procesa, internet se pokazuje kao moćan alat za postizanje toga. Hasmujaj i Bushati navode mnoge prednosti interneta: djeluje motivirajuće na učenike, postoji veliki interes za njegovo korištenje i istraživanje, jasne i pravovremeno vidljive povratne informacije, prisutni elementi gemifikacije, uklanja vremenske i prostorne granice, omogućuje učenje na daljinu za spriječene učenike (iz bilo kojeg razloga), itd. Kao jedan od najvećih problema ističu da su informacije i izbori medija „lažni izbor“ koji ne pridonose povećanju vrijednosti obrazovnoga procesa [8] Ciljani sadržaji, kolačići, reklame, komercijalizacija sadržaja, ... Sve su to mehanizmi postizanja navedenih lažnih medija i zbog čega internet sliči već spomenutom „svjetskom trgovačkom centru“. Važno je ulagati u izradu i promoviranje kvalitetnih obrazovnih sadržaja. To bi trebao biti prioritet ministarstva obrazovanja i države – ne mogu očekivati da će drugi za njih izrađivati njima potrebne sadržaje. Drugi problem navode „kognitivno opterećenje“ (eng. Cognitive overload) – „nerazumno velika količina vremena potreba za učenje o sustavu i donošenju odluka u budućem surfanju interneta“. [8] Izjave iz 1996. su kao glavni problem prepoznali kompleksnost interneta. No danas je korisničko iskustvo potpuno drugačije od početaka interneta. Korisnici interneta, a posebno djeca i mladi ga koriste svaki dan, postao je dio

njihove rutine, informacije i sadržaji na dohvat ruke. Zbog toga bi se internet trebao koristiti kao metoda učenja i socijalizacije. [8] Ali kada bi se takav pristup radu prihvatio unutar škola važno je učenike pogurati u pravom smjeru.

UNESCO kao glavne ciljeve obrazovanja izdvaja: „intelektualni i moralni razvoj učenika, kritično i kreativno razmišljanje, te sposobnost rada sa informacijama.“ [8] U scenarijima kod kojih se internet koristi kao (primarni) izvor znanja potrebno je učenike naučiti kako se pravilno koristiti internetom da bi pronašli potrebnu informaciju, interpretirali ju te vrednovali. Kako onda koristiti internet, da se iz „oceana informacija“ odabere ona koja je učenicima potrebna? Zbog toga postoje strategije traženja. Učinkovita strategija traženja, odnosno pretraživanja je ona koja „se temelji na svrsi i potrebi tražitelja.“ [7, str. 31] Prvi ključni element učinkovite strategije traženja je identificiranje svrhe. To znači da treba definirati sljedeće stvari: pitanje, odnosno koja se informacija želi dobiti, srodne teme, traži li se samo pregled ili dubinsko znanje, tko će konzumirati tu informaciju, oblik informacije, te ograničenja (npr. prema godini ili jeziku). Drugi ključni element je identificiranje ključnih riječi koje će pružiti relevantne rezultate. U kontekstu korištenja interneta u obrazovne svrhe, najveći rizik predstavlja netočna informacija. Internet je pun neprovjerenih informacija i netočno sadržaja. Problem: internet je jeftin i jednostavan način da se bilo što objavi na njemu. No to nije problem koji se javio pojavom interneta. Oduvijek su postojali tabloidi i žute štampe koje su preuveličavale stvari i koristili se marketinškim trikovima kako bi prodali priču. Tome svjedočimo i na internetu. Učenike je važno podučiti da svim informacijama kojima pristupaju preko interneta pristupaju s trunkom skepticizma. Trebaju kritički pristupiti sadržaju i vrednovati o kakvom se pristupu pisanja tog sadržaja radi. Da li su to stavovi, subjektivan ili objektivan pristup temi, iznošenje pukih činjenica ili jednostavno laži da bi se povećao broj klikova na mrežnoj stranici ili portalu. Potrebno je istražiti tko je autor sadržaja (radi li se o pojedincu ili udruzi) te postoje li reference korištene za pisanje sadržaja. Tko bi trebao vrednovati relevantnost i točnost mrežnih stranica koje pružaju obrazovne sadržaje važne za učenike te kako? Vrednovanje mrežnih stranica može se vršiti prema 3 kriterija: tehnički kriterij, kriterij pouzdanosti i obrazovni kriterij. [7, str. 45] U tehničke kriterije spadaju: veze (poveznice), dizajn, navigacija te tehničke značajke. Veze označavaju da li je stranica dobro povezana s drugim izvorima i resursima koji su vezani uz sadržaj. Za dizajn je bitno da je sadržaj mrežne stranice uredno oblikovan, čitljiv i primjeren korisnicima. Navigacija je potrebna za lakše snalaženje i kretanje između dijelova mrežne stranice ili sustava koji se koristi. Tehnološke značajke odnose se na integraciju naprednijih mrežnih tehnologija unutar sustava ili stranice (vibracije, zvuk, Java, animacije, ...). S obzirom na to da je ovaj kriterij više tehnološke naravi, nećemo se detaljnije njime baviti. Kriteriji pouzdanosti odgovaraju na pitanje: „Mogu li vjerovati stranici obzirom na cilj koji želim postići?“ Kad god učenici posjete neku stranicu na kojoj traže odgovor ili informaciju koja im je potrebna, kako mogu biti sigurni da je ta informacija točna? Elementi kriterija pouzdanosti su

sljedeći: standardi, izvori podataka, interaktivnost i ton. Standardi se odnose na svrhu i ciljeve koji moraju jasno biti navedeni i usklađeni. Izvor podataka označava autora stranice ili sadržaja na njoj, te se može provjeriti autorova stručna kvalifikacija (bilo kroz druge radove ili portfolio). Interaktivnost označava mogućnost stupanja u kontakt s autorom sadržaja kako bi se provjerila vjerodostojnost sadržaja te se na stranici ne nalaze neprikladne i nevažne poruke. Ton određuje prevladava li na stranici neutralni stav, odnosno postoji li objektivnost, tj. subjektivnost. Svaki osobni stavovi autora potkrepljeni su popratnim informacijama o perspektivi ili kontekstu autora. Obrazovni kriteriji označavaju je li sadržaj stranice povezan s onime što se želi naučiti ili podučiti. Elementi obrazovnih kriterija: kurikulum, pomagala, aktivnosti, razina stupnja i kvaliteta informacija. Element kurikuluma određuje je li stranica, odnosno sadržaj jasno povezan s onim što se želi naučiti te može li se taj isti sadržaj koristiti da bi se podržalo, obogatilo ili proširilo učenje. Pomagala i aktivnosti uključuju grafičke organizatore, šablone i obrasce kao pomoć učenicima u radu. Razina stupnja ocjenjuje da li su građa i aktivnosti na stranici primijenjeni ciljanoj publici. Kvaliteta informacija mora djelovati motivirajuće na učenike: pomaže im u kreativnom/kritičkom razmišljanju.

Jasni okviri za korištenje interneta u školama poput navedenog Berlinskog modela medijskog obrazovanja i vrednovanja mrežnih stranica mogu biti od velike koristi za izradu kurikuluma koji će školama pomoći da iskoriste potencijal kojeg internet nudi. Učenje pomoću interneta iziskuje od učenika visoki stupanj individualnog rada i osposobljenost za samostalno učenje na izvorima informacija. [6] Jer kada govorimo o procesu učenja, isti se ne sastoji samo od konzumiranja serviranih informacija, već i od pronalaska odgovora na postavljeno pitanje, te vrednovanja sadržaja i informacija koje nalazimo. Herring navodi Liebermanovu definiciju učenja kao „promjene u našoj sposobnosti ponašanja, kao rezultat pojedinih vrsta iskustva.“ [7, str. 2] Danas internet možemo smatrati kao jednu vrstu takvih iskustva, za razliku od vremena prije 15-20 godina dok internet još nije bio široko dostupan, posebno na razini srednjih škola. Internet kao iskustvo nudi bogat sadržaj i nedvojbeno je najprihvatljiviji kao mediji, odnosno izvor informacija među učeničkom populacijom. [7, str. 16] Kako sam već spomenuo, osim tradicionalne pismenost koja uključuje znanje i vještine potrebne za čitanje i pisanje, danas su učenicima bitne i informacijska, računalna i digitalna pismenost. Zbog tog razloga razvijena je međupredmetna tema Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije, kako bi se učenicima približila pojava s kojom se svakodnevno susreću. No pitanje je jesu li oni toga svijeni i u kojoj mjeri prepoznaju uporabu IKT-a. Povećana uporaba IKT-a u školama upozorila je pedagoge da se više pažnje treba posvetiti učeničkim vještinama učenja. [7, str. 5] Smatram da se to odnosi na sposobnost samoreguliranog učenja. Korištenje interneta prilikom učenja omogućava učenicima veću slobodu i razinu autonomije prilikom procesa učenja, ali je pitanje da li su oni svjesni toga što uče, ali i kako. Jer internet je koristan ako se traži neki faktografski podatak, činjenica, pojam, definicija, ali je upitna točnost informacija koje se nalaze na

internetu. Zato je važno da učenici znaju procijeniti i vrednovati točnost informacija koje pronalaze na internetu. Herring spominje konstruktivističke ideje u obrazovanju koje nalažu da učenik mora biti aktivan sudionik u procesu učenja, a ne samo pasivni primatelj informacija koje mu pruža nastavnik. Tu do izražaja dolazi internet – prilikom pretraživanja interneta, učenik mora znati postaviti pitanje koje će mu pružiti točan odgovor. Korištenje interneta u školama treba se temeljiti na pedagoškim kriterijima, što znači da njegovo korištenje mora obogatiti odgojno-obrazovni proces, odnosno predstavljati nekakvu vrijednost za učenike, ali i učitelja. Internet ne smije biti samo motivacijski faktor, da ga učenici koriste samo zato što mogu. Internet kao tehnologija već predstavlja dovoljnu motivaciju za učenike da ga koriste, bez obzira na to u koje svrhe, uvijek će pronaći nešto da ih zabavi. Zbog toga je važno da se prema navedenom pedagoškom kriteriju ostvari dodatna vrijednost obrazovnih sadržaja kroz korištenje interneta. Iz iskustva mogu reći da se internet često u srednjoj školi koristio kao način kontrole učenika unutar učionice – „radite što hoćete, samo nemojte galamiti.“ Siguran sam da takve situacije postoje u svakoj školi. Korištenje interneta u nastavi ne bi trebalo biti motivirajuće samo za učenike, već i za nastavnike. Britanska agencija Becta (eng. British Education Creativity To All) navodi sljedeće prednosti uspješnog integriranja interneta u poučavanje: potiče vještine i kvalitete, poboljšavaju poučavanje i učenje, izgrađuju i šire pristup IKT-u te ga koriste za stvaranje i prihvaćanje inovativnih izvora. [7, str. 15] Navodi kako će samo „uspješni učitelj uspješno koristiti *web* za kombiniranje navedenih prednosti Becta-e“.

2.6 Online učenje

Šafhalter ističe kako učenici žele dinamički nastavni proces, a on za rješenje nudi mogućnost e-obrazovanja pomoću Web 2.0 alata. Pojam e-obrazovanja označava korištenje informatičko-komunikacijske tehnologije koja obuhvaća mrežno poduprto učenje, učenje pomoću virtualnih učionica, e-komunikaciju i dr. [12] Herring navodi buduće trendove interneta među kojima izdvaja da će učenje od kuće biti „opcija za starije učenike“. [7, str. 160] Sada možemo reći da smo to i sami doživjeli. Dogodila se situacija u kojoj je bilo potrebno da se nastava održi na daljinu, a internet je imao glavnu ulogu. Možemo samo zamišljati na koje načine bi se nastava odvijala da internet nije bio opcija. Upravo to je jedna od glavnih prednosti interneta. Možemo reći da je većina učenika imala jednake mogućnosti da na isti način pohode nastavu na daljinu. Naravno da je bilo izazova u provođenju online nastave, s obzirom kako brzo je nastupila promjena, ali možemo tvrditi da je internet omogućio nesmetani nastavak obrazovanja učenika.

Web 1.0 alati su bili pretežno statični, što znači da je njihova glavna namjena bila čitanje i pregledavanje mrežnih stranica. No Web 2.0 alati su interaktivni i prošireni „blogovima, društvenim

mrežama, forumima i dinamičnim mrežnim stranicama.“ [12] Korištenjem Web 2.0 alata korisnik postaje aktivni stvaratelj sadržaja. Samom ulogom korisnika prilikom korištenja takvih alata učenici preuzimaju aktivnu ulogu u procesu učenja. Prednost korištenja navedenih tehnologija i drugih njima sličnim, upravo je u toj aktivnoj ulozi koju učenik preuzima. Prema Šafhalteru, individualno učenje je najbolji način učenja. Kod individualnog učenja svaki učenik uči svojim tempom i može si samostalno kontrolirati tijek učenja. Nije ograničen utjecajem drugih učenika u razredu. Kod tradicionalne nastave u učionici se uvijek nastoji postići prosječni tempo poučavanja kojim bi nastavnik zadovoljio potrebe svih učenika te ga prema njima prilagođava. Ali uvijek ima nekoliko učenika koji uče sporije ili brže od prosjeka. I ponekad je u takvim situacijama teško pronaći kompromis, odnosno posvetiti se svakom učeniku upravo onoliko koliko on to zahtjeva. Dobar nastavnik zna upravljati svojim učenicima u razredu i takve situacije ne bi smjele predstavljati problem na način da se izgubi kontrola nad kolektivom. Ali kao što je Šafhalter istaknuo, Web 2.0 alati i današnja internet tehnologija omogućuju da svaki učenik prilagodi nastavni proces sebi i smatra da je vjerojatnije da će biti više uspješnih učenika. No ukoliko je nastavnik spreman učenicima pružiti toliku slobodu u procesu učenja, mora ih prvo dobro poznavati i njihove navike učenja. Jer je sposobnost samoreguliranog učenja najvažnije u takvim situacijama. Kod samoreguliranog učenja učenik samostalno pronalazi, obrađuje i interpretira informacije i znanje, ima veću autonomnost i upravlja tijekom svog učenja. Nastavnik služi kao pomoć prema potrebi da usmjeri svoje učenike ukoliko naiđu na problem. Učenici također moraju znati vrednovati svoj rad samoreguliranog učenja. Smatram da bi učenici srednjih škola u prihvatljivoj mjeri trebali imati razvijene vještine i sposobnosti samoreguliranog učenja tako da im učenje putem interneta ne bi trebalo predstavljati problem.

Herring zaključuje da je online učenje budućnost te da će to biti uobičajeni način održavanja nastave u školama, a uspjeh tako organiziranog odgojno-obrazovnog procesa ovisit će o sposobnosti učitelja da usvoje nove tehnologije, kurikulum i složenije online resurse. No ne možemo očekivati da uspjeh online nastave ovisi samo o nastavnicima. To treba sustavno poboljšavati i propitkivati kako bi se postepeno poboljšao sustav i povećala vrijednost nastave na daljinu. Ništa ne može zamijeniti učionicu i kontaktnu nastavu, ali internet ima veliki potencijal da bude integriran kao alat ili metoda učenja i poučavanja u postojeći sustav. Ljudi nisu svjesni da postoje jasni dokazi da internet i njegovo korištenje može podići kvalitetu učenja i rezultate testiranja. Tome svjedoče brojna istraživanja koja su provedena na tu temu. [5, str. 178] To ne znači da nužno, samo primjenom interneta raste kvaliteta. Što onda znači da internet može podići kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa? Nudi nastavnicima, roditeljima i učenicima neiscrpan izvor informacija, znanja i ideja. Zbog toga je važno na koji ga se način koristi i iskorištavaju li se u potpunosti njegove prednosti i mogućnosti.

No ima i onih koji smatraju da tehnologija nema prednost kad je u pitanju korištenje za učenje. Carr smatra da korištenje tehnologije umanjuje sposobnost mišljenja te mijenja moždanu strukturu na

razini stanica. Zbog toga navodi da nove generacije imaju većih problema s učenjem novih stvari, barem kada je u pitanju korištenje tehnologije prilikom učenja. [6] No moramo postaviti pitanje, da li kvaliteta naučenog znanja ovisi o alatima koji se koriste tijekom učenja ili o samom načinu učenja? Internet je nemjerljivo najbogatiji izvor informacija, sadržaja i znanja, te ne postoji stvar koju ne možemo naučiti s interneta. Ali je važno prebrati mnoštvo informacija koje se nalaze na internetu. Po čemu se učenje pomoću interneta razlikuje od učenja iz knjige? Knjige su prošle recenzijske procese, sadržaj knjige je provjeren i utvrđen kao točan i u pravilu ne preispitujemo legitimnost sadržaja koji se nalaze u knjigama. Dok na internetu može skoro svatko objaviti bilo kakve informacije, točne ili netočne. No postoje servisi i usluge koje su provjerene, kojima korisnici interneta vjeruju i prihvaćene su od strane društva kao vjerodostojan izvor. Prema tome smatram da ne možemo tvrditi da tehnologija otežava ili doprinosi smanjenju kvalitete učenja kao što tvrdi Carr. UK (eng. United Kingdom), Odjel za obrazovanje i vještine (eng. Department for Education and Skills) tvrdi da je IKT dala „zamjetan doprinos poučavanju i učenju svih predmeta i povijesnih razdoblja, u okviru nastavnog programa (...)“ te navode kako je internet ključni dio IKT-a u školama. Smjernice obrazovnih vlasti Kenta (eng. Kent Education Authorities guidelines) navode da „razvijanje dobre prakse u korištenju interneta kao alata za poučavanje i učenje je evidentno bitno.“ Sandwellovo Obrazovanje i cjeloživotno učenje (eng. Education and lifelong learning) tvrdi da je svrha interneta u školama „podići obrazovne standarde i unaprijediti postignuća učenika.“ Northamptonshire County Council također ističe da je svrha interneta u školama „doprinos učenju i podizanje obrazovnih standarda.“ Gibson i dr. internet gledaju kao „alat za poboljšanje učenja“. Iz izdvojenih citata možemo vidjeti da su već početkom stoljeća razni profili prepoznali mogućnosti i prednosti interneta kao tehnologije, alata, metode koja se može primijeniti u obrazovne svrhe. [7, str. 9] U slučaju korištenja interneta kao izvora znanja, za učenike je jako bitno da nastavnici postave jasne ciljeve učenja. [9] Unaprijed određeni i jasno definirani ciljevi učenja koji se trebaju postići doprinose kvaliteti učenja, a ne odabir tehnologije. Internet, kao i knjiga, nam može poslužiti da obogatimo proces učenja, samo je pitanje čemu je nastavnik skloniji, ali i učenici. O tome što učenike više motivira, smatram da ne moramo posebno naglašavati.

2.7 Mačke u Indiji

Zanimljiva priča iz SAD-a početkom 1990. godine: jedan nastavnik je dao učenicima zadatak – da usporede kako bi se dvije države, SAD i Indija nosile s epidemijom koja je preko noći usmrtila sve mačke s obzirom na njihovu telekomunikacijsku, zdravstvenu, transportnu i obrazovnu infrastrukturu. Učenici bi svaki put zaključili sljedeće: SAD bi vrlo brzo i učinkovito savladao epidemiju jer bi iskoristili sve svoje dostupne resurse kako bi obavijestili građane, uklonili mrtve životinje kako bi spriječili daljnje širenje virusa te spasili populaciju mačaka uvozom iz drugih država. S druge strane, Indija bi se vrlo loše

nosila sa situacijom zbog slabe razvijenosti infrastrukture, pogotovo telekomunikacijske, ne bi se moglo obavijestiti o tome sve građane, virus bi se proširio na druge životnije i nastupila bi katastrofa. Tim pitanjem se nastavnik koristio 30 godina. I svaki puta učenici bi došli do istog zaključka. Dok mu jednog dana od svih učenika u razredu, jedan nije digao ruku u korist za Indiju. Kada ga je nastavnik zamolio da obrazloži svoj odgovor, on je na to odgovorio da je na internetu pročitao jednu zanimljivost: „Zato jer, prema jednom članku koji sam pronašao na internetu, u Bombayu uopće nema mačaka.“ Ovo je jedan primjer koji ide u korist internetu jer dokazuje da učenici istražuju podatke i uživaju u učenju. [5, str. 182]

2.8 Video igre

Dotaknimo se malo iskustva kojeg mladi danas vrlo često konzumiraju kada je riječ o provođenju vremena na internetu. Kada govorimo o navikama korištenja interneta kod mladih, veliki dio vremena provedenog na internetu je igrajući video igre. Video igre su u zadnjih dvadesetak godina doživjele *boom*. Napredak tehnologije omogućio je da video igre budu veoma realne, interaktivne i prilagođene potrebama svakog igrača. Zašto mlade privlače video igre? Literatura i tekstovi koji govore o igranju video igara, svi upućuju na isto: nude izlaz iz stvarnog svijeta i da se na trenutak zaborave svi problemi. Raznovrsnost dostupnih video igara ih čini lako privlačnima za sve osobe, bez obzira na dob, spol, vjersko ili političko uvjerenje, obrazovanje i dr. No zašto se često na video igre gleda kao na negativno iskustvo, barem izvana, odnosno od osoba koje ne igraju video igre. Često ih se uspoređuje sa sportom. U sportu osoba razvija neke vještine, bude fizički aktivna, u ekipnim sportovima uči raditi u timu s članovima svog tima kako bi postigli određeni cilj ili uspjeh. Video igre nisu ništa drugačije od toga. Razvijaju se određene vještine, često one mentalne: donošenje odluka, reagiranje u stresnim situacijama, zaključivanje, rješavanje problema. Mogu se igrati sa više igrača pa je prisutan isti onaj element ekipnog rada. Naravno, fizička aktivnost ne postoji kod video igara, ali opet ne postoje niti kod aktivnosti poput šaha ili golfa. Video igre se prikazuju u negativnom svjetlu zato što mogu izazvati ovisnost. I često smo tome svjedočili. Osobe ovisne o video igrama često dijele jednake osobine i oblike ponašanja kao ovisnici o drogama. Anksiozni su kada ne igraju video igre, često lažu o vremenu provedenom igrajući video igre, ne žele priznati da imaju problem, dok ne igraju video igre razmišljaju o tome kako i kada će ih ponovno igrati, itd. Zbog toga, i drugih razloga, video igre su „izvrsno sredstvo za manipuliranje procesima u mozgu na temeljnoj razini.“ [2, str. 162] Osobno moram kritizirati ovakav odabir riječi, jer se smatram *gamerom* (eng. osoba koja igra računalne igre). Ne razumijem zašto bi netko video igre klasificirao kao „sredstvo za manipuliranje“ bilo čega ili bilo koga. Video igre nikada nisu bile razvijane s ciljem da manipuliraju svojim igračima. Danas je sam proces razvoja video igara veoma transparentan i tome možemo svjedočiti zbog različitih *dev-blogova* koje veliki dio proizvođača video igara danas piše. *Dev-blogovi* su

naziv za blog postove u kojima razvojni tim koji razvija igre opisuje unutarnje procese i načine na koje razvijaju vlastitu igru kako bi svojim korisnicima i igračima dali uvid u proces razvoja. Na taj način igrači im mogu pružiti povratnu informaciju koju *developeri* mogu uvažiti kako bi razvili što bolju video igru i pružili svojim igračima najbolje iskustvo igranja. Upravo zbog toga smatram da je pogrešno tvrditi da su video igre sredstvo za manipuliranje. Na kraju krajeva, nitko nas ne tjera da igramo video igre. S druge strane, društvene mreže imaju puno veću moć manipulacije, iz razloga koje ću iznijeti u nastavku. Da bi se izbjegao neželjeni razvoj ovisnosti o video igrama, kao i kod hrane, alkohola ili društvenih mreža, potrebno je kontrolirati korištenje i vrijeme provedeno igrajući ih. Video igre su odličan način da se nakon napornog radnog dana malo predahne i na sat ili dva zaborave svi problemi i brige i jednostavno se opusti. Problem nastaje kada taj sat ili dva postanu dnevna navika, pa s vremenom poraste vrijeme na 3-5 sati. U tom slučaju možemo govoriti o pojavi ovisnosti. Kada naše vrijeme provedeno na video igrama utječe na naše funkcioniranje u stvarnom svijetu i sprječava nas u ostalim područjima (posao, škola, brak) da ispunjavamo određene obaveze. Video igre u samim počecima takve vrste zabave nisu bile zamišljene kao način života. Ali njihovim napretkom i uviđanjem u njihovo konzumiranje od velikog broja korisnika, danas se čak može i živjeti od njih. Svjedočimo razvoju industrije koja je vrijednija od filmske i glazbene industrije zajedno. Osobno ne vidim video igre kao legitiman izbor za „posao“ kada govorimo o profesionalnom igranju. Ali to je kapitalizam, ne možemo kriviti tehnologiju ili video igre za takvu pojavu, koja se u zadnjih desetak godina masivno razvila. Profesionalno igranje video igara je toliko razvijeno, da nema smisla dublje ulaziti u to područje, a niti ćemo se detaljnije baviti njime u istraživanju. Ali je svakako zanimljiva činjenica za spomenuti, koja nas možda potakne da shvatimo zašto video igre uživaju popularan položaj među mladima.

Daniel King, profesor na Psihološkom fakultetu Sveučilišta u Adelaideu, je proveo istraživanje o patološkim ili štetnim ponašanjima pri igranju video igara, te je otkrio da je za razvoj ovisnosti o igranju video igara važna društvena interakcija. [2, str. 171] Danas su online video igre za više igrača najpopularniji oblik računalnih igara. Igrači žive i igraju u svijetu s milijunima drugih igrača s kojima zajedno napreduju ili se pak natječu protiv. Ali ta društvena komponenta je ono što ih privlači, barem prema rezultatima istraživanja Kinga. To je i glavna svrha društvenih mreža, razvoj društvene interakcije. Mogu li se onda i video igre smatrati društvenim mrežama? Štoviše, igrači video igara razvijaju društvene veze sa ostalim igračima s kojim su često u interakciji u ulozi svog avatara. Mislim da se video igre nikada neće smatrati društvenim mrežama, barem ne u obliku koji je nama poznat kao Facebook ili Instagram. Ali sličnosti postoje i nemoguće ih je zanemariti.

Odgovor na pitanje „što video igre čini tako popularnima?“ leži u rezultatima istraživanja Nicole Lazzaro [2, str. 172]. Rezultati su pokazali da svijet video igara u odnosu na stvarni svijet nudi četiri elemenata koji ga čine tako privlačnim:

- pojednostavljaju svijet,
- ukidaju posljedice,
- pojačavaju povratne informacije,
- postavljaju jasne ciljeve.

Video igre pojednostavljaju svijet zato što je igrač cijelo vrijeme svjestan što se događa oko njega i što se može dogoditi, jer je lako predvidiv. Stvarni svijet je mutan i maglovit, nikad ne možemo znati što se može dogoditi i to nas straši. Ali ga čini stvarnim. Video igre ukidaju posljedice. Ili barem one neželjene. Naravno da se u video igrama može dogoditi da izgubimo, ali ne moramo trpjeti posljedice tog gubitka jer možemo ponovno napraviti novog avatara ili zaigrati novu partiju. U stvarnom svijetu ne postoji *restart*. Trpimo posljedice svojih akcija, pozitivne i negativne. Video igre pojačavaju povratne informacije u smislu da su one pravovremene i neodgođene. U stvarnosti ponekad ne vidimo odmah rezultate svog rada i to može djelovati demotivirajuće. Video igre postavljaju jasne ciljeve. Igrač je u svakom trenutku svjestan što treba napraviti. U stvarnom svijetu ciljevi su ponekad nevidljivi ili dvosmisleni. Stvarni svijet nije jednostavan niti lagan. Video igre se čine kao bijeg od takve nesigurnosti i složenosti stvarnog svijeta. Samo moramo paziti da se ne izgubimo u njima.

3. Društvene mreže

Ljudi su društvena bića. Imamo potrebu družiti se, komunicirati s drugima i socijalizirati se međusobno. Bowlby o povezivanju ljudi: „trajna psihološka povezanost između ljudskih bića.“ [2] Možda baš zato su društvene mreže toliko popularne: pomoću njih smo sposobni ostvariti *trajnu* povezanost s drugim ljudima. No koliko je to zapravo psihološka povezanost? Više je prividna na temelju prijateljskog zahtjeva. Ponekad, ljudi niti nemaju razloga da nekoga dodaju kao prijatelja na Facebooku, ali to jednostavno naprave. Često iz potrebe da prošire svoju mrežu poznanika i mogu se pohvaliti sa što većim brojem prijatelja. Jer ljudi vole brojke, koje je jednostavno interpretirati. No znači li da je netko sa 500 Facebook prijatelja popularniji od nekog sa 100? Stara mudra izreka: „bolje imati jednog pravog prijatelja, nego sto lažnih.“

„Svjesna potreba za osobnim izražavanjem i samorazotkrivanjem“ je ključni čimbenik zašto ljude tako snažno privlače društvene mreže. [2] Priznali oni to ili ne, ljudi vole govoriti o sebi. To nam je u prirodi. Na taj način se predstavljamo svijetu. Samo što su neki otvoreniji po pitanju toga. Društvene mreže nam ipak omogućuju da se predstavljamo na jedan indirektan način. Krijemo se iza zaslona ekrana i u potpunosti kontroliramo situaciju i uvjete pod kojima objavljujemo stvari o sebi. Zbog toga se možemo prikazati upravo onakvima kakvim želimo i stvoriti dobru sliku o sebi te ostaviti pravi dojam. Uživao, govor tijela ponekad odaje više od nas samih, a to je drugima vidljivo. Na internetu nas drugi ne vide. Barem ne onako kako bi trebali. Možemo se poslikati i „urediti“ sliku onako kako mi želimo. Ili trebamo. To nam daje sigurnost. Pravi je izazov na društvenim mrežama taj da informacije koje objavljuje o sebi, ta potreba za izražavanjem i samorazotkrivanjem je vidljiva svima. Cijeloj virtualnoj populaciji, i u pravilu, nije teško doći do takvih podataka. Greenfield smatra da smo skloni takvom izražavanju zato što smo na društvenim mrežama „lišeni vizualnih signala i govora tijela koji bi nas obeshrabrili.“ [2]

Kako definirati što je to društvena mreža? Istraživačice tehnologije Nicole Ellison i danah boyd (namjerno napisano malim početnim slovima) definiraju društvene mreže kao: „servis koji korisniku omogućuje da:

- Konstruira javni ili polujavni profil unutar međenog sustava.
- Artikulira popis drugih korisnika s kojima dijeli vezu.
- Vidi i prolazi popisom svojih veza i veza koje stvaraju drugi korisnici sustava.“ [2]

„Osnovno značenje društvenih mreža je organizirana grupa ljudi koja se sastoji od dvije vrste elemenata: ljudskih bića i veza između njih.“ [13, str. 20] Za razumijevanje razloga postojanja društvenih mreža i načina na koji one funkcioniraju važno je poznavanje određenih pravila. Ta pravila su:

- Pravilo 1: mreže oblikujemo sami (okružujemo se sebi sličnima).
- Pravilo 2: naše nas mreže oblikuju (naše mjesto unutar mreže).
- Pravilo 3: pod utjecajem smo svojih prijatelja.
- Pravilo 4: pod utjecajem smo prijatelja prijateljevih prijatelja.
- Pravilo 5: mreža ima vlastiti život.

Pravilo 1 ističe to da sami bираmo svoje prijatelje na društvenim mrežama, baš kao i u stvarnom životu. Možemo izabrati koga ćemo dodati za prijatelja, a čiji ćemo zahtjev odbiti. Na taj se način okružujemo sebi sličnim osobama, po biranim kriterijima. Prijatelji iz razreda, kolege s posla, netko koga smo upoznali vani, sin od tetke iz Australije i brojni drugi. Pravilo 2 znači da, baš kao i u stvarnom životu, naša nas okolina oblikuje i ima ogroman utjecaj na nas. Ono što se događa na mreži, objave koje čitamo utječu na naše razmišljanje i stavove. Pravilo 3 se samo nadovezuje na to. Prijatelji na društvenim mrežama su ti koji čine našu okolinu i mrežu koja nas oblikuje. Pravilo 4 proširuje tu pojavu. Uvijek gledamo tko je kome prijatelj, tko koga pozna, tko se s kime druži i slično. Sva ova pravila zajednički čine pravilo 5 – mreža ima vlastiti život. Sve što mi sami, kao korisnici, radimo na društvenim mrežama daje joj „život“. Društvene mreže postaju bogat i kompleksan sustav veza i korisnika. Wellman definira mrežu kao „sustav čvorova“ koji su međusobno povezani jednim ili više specifičnih odnosa. Čvorovi mogu biti pojedinci ili grupe (institucije, društva, državni akteri, ...), a veze mogu biti financijskih razmjera, prijateljske, trgovina, itd. [1, str. 73] Definicijom mreže možemo definirati i društvene mreže. Čvorovi su korisnici društvenih mreža. Pojedinci koji posjeduju osobni profil ili grupe koje čine svi pojedini članovi i predstavljaju svoje interese kao kolektiv. Veze između čvorova mogu biti na osnovi prijateljstva, poslovne veze, ljubavne, obiteljske. No kako to često bude na društvenim mrežama, veza između čvorova uopće ne mora postojati. Svatko može dodati bilo koga za prijatelja ili ga pratiti. U tom slučaju veza nema ozbiljnu osnovu, već samo na temelju dijeljenih interesa, ako su vidljivi. No bez obzira na uvjete pod kojima se te veze ostvaruju govorimo o društvenim mrežama kao društvenom konstruktumu mrežavanja korisnika tih mreža.

3.1 Povijest društvenih mreža

Razvojem interneta pojavljuju se prve društvene mreže već 1990-ih u obliku *chat* soba. Razlika između njih jest percepcija anonimnosti između današnjih korisnika i onda. *Chat* sobe bi se koristile anonimno na način da bi si svatko dodijelio *nickname*, odnosno ime ili nadimak pod kojim bi se predstavljao u tom razgovoru. Naravno da se netko mogao nazvati punim imenom i prezimenom ako je to htio, ali to nije bila kultura u to doba. Na chat sobe se nije gledalo kao sredstvo za stjecanje novih prijateljstva ili poznanstva, već iskorištavanje mogućnosti interneta radi ostvarivanja komunikacije s

potpunim neznancima. Danas se društvene mreže koriste za stvaranje *online* imidža osobe. Svog virtualnog identiteta. No pitanje je koliko je taj identitet virtualan, odnosno stvaran. Da li se na Facebook-u, drugim društvenim mrežama, pa i na internetu predstavljamo onakvima kakvi jesmo, ili u stvarnosti živimo život kako bi održali sliku o sebi na internetu? Pitanja su subjektivnog tipa i svatko odlučuje kako će se predstavljati drugima na internetu i u stvarnosti. Bitno je da se ne izgubimo u različitim personama i ne prestanemo biti osobe koje zapravo jesmo.

Prvom priznatom mrežnom stranicom za društvene mreže smatra se SixDegrees.com koja je pokrenuta 1997. godine. [13, str. 254] Iako društvena mreža nije dugo trajala, tek 3 godine, u to doba privukla je veliki broj korisnika. Smatra se da je razlog propasti bio nespremnost tržišta na takav pristup umrežavanja ljudi. „Internet je omogućio nove društvene forme koje predstavljaju radikalne modifikacije postojećih vrsta međudjelovanja unutar društvenih mreža.“ [13, str. 259] I to na četiri načina:

- Golemost: veliko povećanje razmjera naših mreža i broja osoba do kojih možemo doći da bismo im se pridružili.
- Osjećaj grupne solidarnosti: proširenje opsega unutar kojeg možemo dijeliti informacije i pridonijeti kolektivnim naporima.
- Specifičnosti: impresivan porast posebnosti veza koje možemo stvoriti.
- Virtualnost: sposobnost poprimanja virtualnih identiteta.

Na Facebooku možemo dodati bilo kojeg korisnika kao prijatelja, bez obzira iz kojeg dijela svijeta dolazi. Taj doseg označava golemost društvenih mreža. Nikada nije bilo lakše stupiti u kontakt s nekim tko je na drugom kraju svijeta. Nesmetano stupanje u kontakt i ostvarivanje interakcije sa istovremeno velikim brojem korisnika imamo osjećaj grupne solidarnosti. Interakciju možemo stvoriti na temelju različitih tipova veza kao što sam već spomenuo: prijateljske, ljubavne, poslovne, školske, itd. Virtualnost omogućava korisnicima da stvore vlastiti virtualni identitet kojeg mogu kontrolirati pod vlastitim uvjetima. Što je uopće virtualni identitet, odnosno naš osobni profil na društvenim mrežama i što on otkriva o nama?

3.2 Virtualni identitet

Osobni ili privatni profil na nekoj društvenoj mreži (poput Facebooka ili Instagrama): „popis osobnih podatak koje možete objaviti na stranicama nekog servisa.“ [5, str. 76] Samo vlasnik profila odlučuje o tome koliko osobnih podataka želi ili ne želi objaviti na vlastitom profilu. Danas djeca često objavljuju previše osobnih podataka jer misle da su zaštićeni zato što se nalaze iza ekrana računala.

Objavljivanje osobnih podataka ne gledaju na jednak način kao gubitak osobnog dokumenta. Svi ti javno objavljeni podaci se mogu veoma lako zlouporabiti. No to nisu samo osobni podaci, već i slike koje objavljuju, ostali sadržaji poput poveznica na druge sadržaje koji su njima zanimljivi poput hobija, sporta, slobodnih aktivnosti. U pravilu što više objave to su izloženiji većem riziku zlouporabe njihovih osobnih podataka.

Van Dijck o identitetu na društvenim mrežama: „riječ je o promišljeno konstruiranoj, društveno poželjnoj osobnosti kojoj pojedinci teže, no koju još nisu uspjeli ostvariti.“ [2] I u tome nema ništa loše. Samo što je upitna ta društveno poželjna osobnost. Da li je naša osobnost previše uvjetovana društvom? Ili samo njezino manifestiranje? Kako ćemo se predstaviti drugim ljudima. I tko je to društvo? Na društvenim mrežama društvo je puno širi pojam od onog stvarnog. Naravno da i u stvarnom životu, izvan društvenih mreža i interneta, pojedinac prilagođava svoje ponašanje društvu u kojem se nalazi, ali koga onda smatramo društvom na društvenim mrežama? Zašto su nam bitna mišljenja ljudi koje uopće ne poznajemo? Brojna se pitanja javljaju, ali nema mnogo odgovora. Svi te odgovore moramo pronaći za sebe. Možda ih nikada niti nećemo pronaći.

Što naš Facebook profil otkriva o nama? Istina je, ne mnogo. Samo ono što želimo i što dozvoljavamo drugima da vjeruju. Ne možeš istinski osobu upoznati ako ne upознаš njegovo ponašanje, stavove, razmišljanja i akcije. Ne možemo znati kako bi te iste osobe reagirale u pojedinima situacijama ili krizama. Možemo li onda računati na njih i smatrati ih prijateljima? To je na nama da odlučimo kako ćemo se ponijeti prema Facebook „prijateljima“. Postoje tri vrste osobnosti na društvenim mrežama: [2]

- Istinska osobnost – ona koja se koristi u potpuno anonimnom okruženju bez ograničenja društvenog pritiska.
- Stvarna osobnost – konformirana osoba koju u interakcijama licem u lice ograničavaju društvene norme.
- Te željena osobnost – koja se izražava na društvenim mrežama.

Smatram da ne koriste svi željenu osobnost na društvenim mrežama. Dozvoljeno nam je odabrati koju želimo, ali mislim da je zdravo za osobu da se ne pogubi u njima i ne preskače iz jedne osobnosti u drugu. Za mlade je bitno da kreiraju svoju osobnost i budu iskreni prema sebi, a samim time i prema drugima, čak i na društvenim mrežama. Čar ističe kako je eksperimentiranje (misli se na korištenje društvenih mreža) s vlastitim identitetom i odnosima s drugima razvojno prikladno i zdravo. [9] Na taj način djeca mogu iskusiti različite društvene pojave i situacije te vidjeti kako će se snaći u njima bez trpljenja nepotrebnih (moguće negativnih) posljedica. Dok god nešto nauče iz takvog iskustva, ne možemo ga smatrati neuspješnim.

3.3 Sigurnost i zaštita podataka

Što znači biti *cool* na društvenim mrežama? U prošlosti se status pokazivao skupim automobilom ili ručnim satom. Danas je taj status kvantificiran. Pozicija u društvu određena je brojem prijatelja na Facebook ili pratitelja na Instagramu ili Twitteru. [2] „Čak i kada se dogodi nešto loše, krivnja nije na internetu, već na ljudima koji ga zlouporabe.“ [5] Ovaj citat može se primijeniti na sve oblike sadržaja na internetu i društvenim mrežama, bilo zabavnog, obrazovnog ili nekakvog trećeg karaktera. Posebno stariji ljudi, ali često i mediji ističu internet kao glavnog krivca u negativnim situacijama, no moramo biti svjesni da internet čine sadržaji i autori koji ih objavljuju. To se odnosi i na neprimjerene sadržaje kojih je internet pun, ili netočne i neprovjerene informacije. Zbog svega toga Aftab ističe da ne bi trebali kriviti internet, nego ljude koji ga zlouporabe. Dobra stvar je što većina još uvijek društvene mreže koristi kao „zabavni dodatak normalnom životu koji unaprjeđuje komunikaciju između postojećih prijatelja stečenih u stvarnom životu.“ [2] Društvene mreže prestaju biti samo način komuniciranja sa poznatim osobama kada počnemo manijakalno dodavati nepoznate ljude samo kako bismo povećali broj „prijatelja“ na Facebooku i potencijalno povećali brojeve lajkova na svojim slikama i objavama. Jer to je istina. Lajkanje nečije slike, pa makar i ne poznali tu osobu, ne košta ništa. I nije grijeh lajkati nečiju sliku samo zato što ne poznamo tu osobu. No problem nastaje kada povodljive osobe, posebno mladi, koriste taj broj kao odraz vrijednosti. Brišu slike na kojoj su sakupili malo lajkova ili smatraju da jednostavno „nisu dobro ispali na njoj“ i vide svoj promašaj. Lajkovi i komentari nikad ne bi trebali biti mjerilo nečije vrijednosti ili ljepote po tom pitanju. Ali u ljudskoj je prirodi stalno tražiti da budemo prihvaćeni od drugih, ili barem vidljivi. Društvene mreže su kao hrana za mozak: „relativno bezopasne u umjerenim količinama, no pogubno ako pretjeramo.“ [2] Kada su društvene mreže u pitanju, vrijedi isto pravilo kao i za internet (u biti, jedno bez drugoga ne ide), treba kontrolirati vrijeme provedeno na njima. Odgovornost je na svima nama da kontroliramo provođenje vremena ispred zaslona računala. S obzirom na to da slobodno, nekontrolirano korištenje interneta i društvenih mreža za mlade može biti vrlo riskantno, potrebno je takvu tehnologiju shvatiti kao „korisne strojeve koji zahtijevaju instrukciju, vodstvo i superviziju od strane odrasle osobe.“ [9] To ne znači da mladi nisu sposobni sami naučiti koristiti navedene tehnologije, ali oni im često ne pristupaju s potrebnom dozom opreza. Za njih je internet samo ono što vide, dok ne misle koje stvari leže u pozadini i ne predviđaju moguće rizike koji se mogu javiti bilo kada i dogoditi bilo kome, ne samo mladima kada je u pitanju korištenje interneta i društvenih mreža. Pitanje je hoće li djeca na vrijeme shvatiti da su bili žrtva napada ili bilo kakve druge maliciozne aktivnosti.

Sklapanje prijateljstva, nove kulture, medijska pismenost, veća angažiranost i kreativnost učenika su prednosti društvenih mreža, dok su nedostaci u odnosima, govoru, ponašanju i zaštita privatnosti glavne negativnosti koje se javljaju. [4] Osobno bih kao glavnu negativnost izdvojio izloženost osobne slobode i privatnosti. Smatram da djeca i mladi danas previše osobnih podataka i informacija o

sebi i vlastitom životu dijele na društvenim mrežama što ih čini izuzetno ranjivim. Po čemu se onda dijeljenje osobnih podataka na internetu razlikuje od recimo dijeljenja vlastite adrese s nekim časopisom ili trgovinom kako bismo svaki mjesec dobili novo izdanje ili pogodnosti za članove? Razlika je u metodi prikupljanja tih podataka. Na internetu se koriste napredne tehnologije koje u vrlo kratkom roku mogu prikupiti ogromnu količinu podataka o korisnicima, a oni toga uopće ne moraju biti svjesni. Za te potrebe koriste se tzv. kolačići (eng. cookies). Kolačići su paket podataka koje mrežni poslužitelji prikupljaju o korisniku i korisničkom uređaju te se prema potrebi mogu poslati poslužitelju. Kolačići nisu nužno način za prikupljanje osjetljivih podataka o korisniku. Koriste se i za poboljšavanje korisničkog iskustva prilikom korištenja interneta. Zbog njih imamo brži pristup stranicama ili servisima koje često koristimo jer recimo ne moramo svaki put kada im pristupamo upisivati svoje korisničko ime i lozinku. Kolačići predstavljaju način *cache-anja* podataka o korisnicima zbog navedenih razloga. Danas se kolačići upotrebljavaju u različite svrhe, čemu i sami možemo svjedočiti. Kada pristupamo različitim stranicama, neke nam odmah javljaju da se na njima koriste kolačići (svaka stranica koja koristi kolačiće bi prilikom pristupa istoj trebala o tome obavijestiti korisnika) te nam omogućuje da odaberemo vrstu kolačića koje dozvoljavamo toj stranici da koristi. To mogu biti osnovni kolačići, marketinški kolačići, tehnološki kolačići, ... Marketinški kolačići se koriste kako bi se pratila aktivnost korisnika na temelju kojih im se može prilagoditi sadržaj te nuditi različiti sadržaji. Tehnološki kolačići se koriste da bi se prikupili podaci o uređaju i pristupu stranici koje korisnik koristi, kao što su vrsta uređaja, tip preglednika koji koristi, IP adresa, itd. Primjer korištenja kolačića na stranici je pristup e-trgovini, danas popularno među mladima. Na temelju njihove aktivnosti i artikala koje aktivno pregledavaju, pomoću kolačića im se prikazuje ciljani sadržaj, odnosno proizvodi koji su slični onima koje su pregledavali. Kao osobni asistent u trgovini. Naravno, osim prednosti, kolačići imaju i svoje nedostatke. Postoje stranice koje aktivno koriste kolačiće da prikupljaju osjetljive podatke, naravno one koje korisnici sami pružaju. Običan korisnik interneta koji nije svjestan kako internet funkcionira s druge strane, na *backendu*, je laka meta za strance koje zlouporabe takav način prikupljanja podataka. Stupanjem GDPR-a kolačići postaju neobavezni za korištenje. To znači da na stranicama koje ih koriste korisnik ne može iskoristiti automatsko generiranje ciljanog sadržaja koji je prilagođen samo njemu. Ipak, postoje neke stranice koje apsolutno zahtijevaju da korisnik prihvati korištenje kolačića, barem onih osnovnih, inače im nije dozvoljen pristup ili je sadržaj ograničen.

Operatori mrežnih stranica bi uvijek morali obavijestiti dijete (korisnika) „da se posavjetuje s roditeljima prije nego što ustupi svoje privatne podatke.“ [5] Kao korisnici željeli bi biti obaviješteni o tome koji podaci se o nama prikupljaju i kako se koriste. No, budimo iskreni, koliko puta smo zapravo pročitali sav onaj tekst koji piše u vezi korištenja kolačića ili smo jednostavno omogućili samo osnovne kolačiće i kliknuli gumb „U redu“. Ista stvar vrijedi i za djecu. Njih zapravo ne zanima što tamo piše. Ako su pristupili nekoj stranici kliknut će „U redu“ samo da zatvore dijaloški okvir koji zauzima pola ekrana,

odnosno koji im smeta od čitanja sadržaja ili korištenja servisa. Možemo li realno od svake stranice koja je namijenjena djeci očekivati da će imati ulogu policajca i upozoravati djecu na sve rizike prilikom pristupa? Zbog toga su važni odgoj i obrazovanje! Moramo djecu obrazovati kako se koristiti internetom i koji im sve rizici prijetu na internetu. No kako neki roditelj može poučiti svoje dijete u tom području, recimo o kolačićima, kada niti sam ne zna ništa o njima? Vidimo da svi korisnici interneta moraju biti odgovorni prilikom korištenja i osobno se pobrinuti za vlastitu sigurnost kako bi danas-sutra toj sigurnosti mogli podučiti svoju djecu.

3.4 Komunikacija na društvenim mrežama

Razlika između komunikacije preko interneta i licem u lice u velikoj mjeri se očituje kroz ono što smo voljni podijeliti s drugima. Na društvenim mrežama nitko ne vidi kako se nosimo s problemima ili kako reagiramo u kriznim situacijama koje imaju „stvarne i trajne posljedice koje stoga imaju stvarnu i dugoročnu važnost.“ [2] Preko društvenih mreža se ne vidi nervoza, crvenjenje lica, znojni dlanovi, drhtav ili piskutav glas. Društvene mreže su dvodimenzionalne i nedostaje im treća dimenzija koja je prisutna kod kontaktne komunikacije: taktilna, odnosno osjećajna dimenzija. Na društvenim mrežama možemo osjetiti samo ono što vidimo (pročitamo) i čujemo. Ali ne možemo uistinu osjetiti.

Za ljudsku komunikaciju, odnosno interakciju, važno je naučiti kako upravljati dojmovima – „dobiti povratnu informaciju za svoje aktivnosti i svojim se ponašanjem prilagoditi zajednici.“ [9] Komunikacija licem u lice ili komunikacija preko društvenih mreža, oba načina se smatraju ljudskom interakcijom. Razlikuju se po uvjetima pod kojim se odvijaju. Povratna informacija puno je jasnija i razumljivija kod komunikacije licem u lice nego kod komunikacije preko ekrana. Upravo zbog toga komunikacija preko interneta ili društvenih mreža predstavlja problem za današnje generacije. Kako će u takvom okruženju naučiti upravljati dojmovima i razviti sposobnost ljudske interakcije ako im nedostaje ono na temelju čega bi trebali kontrolirati svoje ponašanje u zajednici – povratna informacija. Kako podučiti mlade o razvijanju osnovnih socijalnih vještina na internetu? Osit nudi moguće rješenje kroz nekoliko pristupa: [9]

- Preko modela – djeca uče promatrajući ponašanje odraslih u socijalnim situacijama.
- Posrednim učenjem – uzimajući određene situacije kao primjer za učenje (npr. dojmovi o filmu koji se bavi važnom tematikom).
- Izravnom podukom – eksplicitna instrukcija i vođenje vezanim uz specifične socijalne vještine ili situacije.

Nekoliko primjera lošeg mrežnog odgoja: [5, str. 238]

- Pisanje VELIKIM SLVOIMA.
- Uvredljive ili izazovne poruke.
- Objavljivanje lažnih informacija o drugim osobama.
- Slanje velikog pritvka (priloga) bez najave.
- Korištenje stvarnog imena druge osobe.
- Slanje reklamnog elektroničkog sadržaja.

Dvije česte pojave koje upropaštavaju pozitivno iskustvo na društvenim mrežama su „*trollanje*“ i „*cyberbullying*“. *Trollanje* je pojam poznat među sudionicima na društvenim mrežama i internetu, posebno među mlađim korisnicima: „okruženje jednostavnoga globalnog pristupa, umanjenog osjećaja odgovornosti i anonimnosti, u kombinaciji s manjkom iskustva u međuljudskim odnosima.“ [2, str. 154] *Trollanje* je svima poznato kao aktivnost kojom se namjerno želi isprovocirati pojedinca ili skupinu nekom tvrdnjom ili širenjem lažnih informacija, koja se u većini slučajeva ne temelji na vlastitim uvjerenjima i/ili stavovima. *Trollanje* kao aktivnost nije štetno, ali je bitno znati se nositi i reagirati u takvim situacijama. Ali je zanimljiv opis kojim se autorica Greenfield poslužila. Smatram da i kibernetičko zlostavljanje dijeli određene elemente s navedenim opisom. Okruženje globalnog pristupa označava da je neki sadržaj dostupan širokoj masi ljudi. Umanjen osjećaj odgovornosti znači da osobe ne trpe nikakve posljedice. Ne vide prave reakcije svoje „žrtve“. Ne vide plač, znojenje, drhtanje, suze, rumenjenje lica i druge indikatore koji upućuju da je žrtvi neugodno. Također je vrlo lako ostati anoniman u takvim situacijama skrivajući se iza lažnih profila što nije rijetka pojava na društvenim mrežama. Manjak iskustva u međuljudskim odnosima odnosi se na stanje društva u kojem danas mladi odrastaju u digitalnom svijetu i nisu primorani sudjelovati u fizičkim kontaktima, barem ne u onoj mjeri kojoj su starije generacije imale priliku iskusiti. Svi ovi elementi čine kibernetičko zlostavljanje i *trollanje* na društvenim mrežama izrazito lako za provesti, a pritom ne trpjeti nikakve posljedice, barem ne za počinitelja.

S druge strane, puno opasnija aktivnost je *cyberbullying*. *Cyberbullying* je engleski naziv za virtualno nasilje ili nasilje preko interneta. *Cyberbullying* je pojam koji označava svaku „komunikacijsku aktivnost *cyber* tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro.“ [14, str. 11] Svatko može biti žrtva *cyberbullyinga*, ali takve pojave, odnosno aktivnosti su, nažalost, popularne među mlađom populacijom i djecom. *Cyber* tehnologija ne znači samo internet, već i društvene mreže, mobitele i video igre. Napretkom tehnologije pojavljuje se više načina i medija koji olakšavaju *cyberbullying*. Kako onda spriječiti takve neželjene pojave? Nebrojeno puta smo čuli: „ugasi računalo.“ I to bi bio ispravan način da se ne trpe posljedice privatne komunikacije jedan-na-jedan preko interneta, npr. chata ili instant poruka. Ali *cyberbullying* se može pojaviti u više oblika, kao što sam već spomenuo. U slučaju gdje jedna osoba javno sramoti drugu, piše uvredljive komentare na tuđi račun po društvenim mrežama gdje takve objave može vidjeti mnoštvo korisnika, tada isključivanje iz virtualnog

prostora nije rješenje. Kada se nešto objavi na internetu, tamo ostaje zauvijek. Kibernetičko nasilje je neizbježno. Internet, odnosno društvene mreže su samo medij putem kojeg korisnici stupaju u kontakt. Pitanje je: zašto je tako lako zlostavljati preko društvenih mreža? Osobe koje pribjegavaju takvom načinu zlostavljanja često su svjesni anonimnosti i zaštite koju im pruža zaslon. Bitno im je da prenesu svoju poruku, iznesu svoje negativno mišljenje, a ne trpe stvarne posljedice u tom trenutku. Zbog toga Greenfield ističe da nije pošteno kriviti internet kao uzrok kibernetičkog nasilja.[2, str. 151] Anonimnost je najveći poticaj nasilnika „iako [osoba] u stvarnom svijetu vrlo vjerojatno ne bi bila nasilna.“ [14, str. 15] Ne postoji gotov recept za suzbijanje *cyberbullyinga*. Djeca i mladi koji se nađu u ulozi nasilnika, netko tko poteže za takvim načinom nasilja nad drugima (svojim vršnjacima) vrlo vjerojatno ima druge probleme koje kompenzira vrijeđanjem drugih. U pozadini takvih slučajeva puno su veći i dublji problemi i razlozi zbog kojih se javlja takvo ponašanje i upravo takvim pojedincima se treba nastojati pomoći jednako kao i žrtvama nasilja i *cyberbullyinga*.

Stalno govorimo o tome kako pomoći žrtvama nasilja *cyberbullyinga*, kako odgajati djecu da ne postanu ovisno o društvenim mrežama, video igrama i ostalim zabavnim stvarima koje internet nudi. Njemački pedagozi navode da se u suvremeni školski kurikulum trebaju uključiti medijsko-pedagoške kompetencije (ranije spomenute). [10, str. 34] Medijska kompetencija uključuje sposobnosti koje pojedinac unutar informacijskog društva treba usvojiti: uporabu medijskih proizvoda, razmjenu medijskih poruka, medijsku refleksiju. Navode da medijska kompetencija vodi razvoju medijskog odgoja. Isto kako se čovjek morao prilagođavati promjenama vremena i učiti živjeti u novim okolnostima, danas više nego ikad, moramo svi zajedno učiti živjeti u novom medijskom dobu. Mediji neupitno imaju veliku ulogu u današnjem životu i izrazito direktno utječu, a ponekad i kontroliraju naš život. Zato kao društvo trebamo prihvatiti nove načine i naučiti živjeti pod novim okolnostima i utjecajima. Prilagoditi se i mijenjati, ali istovremeno i propitkivati. Medijska refleksija koja je navedena kao jedan od medijskih kompetencija, za koju njemački pedagozi smatraju da je važna za djelovanje u medijskom prostoru znači da pojedinac mora biti svjestan svojih akcija i postupaka. Djelovanje u medijskom prostoru uključuje internet i društvene mreže. Upravo medijska refleksija bi mogla biti jedan od odgovora na već spomenuti poticaj *cyberbullyinga*: anonimnost: Nasilnici u anonimnosti vide priliku za maliciozno djelovanje, jer ne trpe posljedice svog djelovanja, ali i ne vide reakcije svojih žrtva.

3.5 Nešto o Facebooku

Facebook sam izdvojio iz očitih razloga. Najkorišteniji je među mladima i djecom u cijelom svijetu, pa tako i kod nas. Čak 52 posto Facebook korisnika koristi tu društvenu mrežu svaki dan, dok prosječni korisnik Facebooka svoj profil provjeri 14 puta svaki dan. O prednostima i izazovima Facebooka

Greenfield govori: „nije riječ toliko o tome da je Facebook sam po sebi dobar ili loš, koliko o tome na koji se način njime ljudi koriste te o ulozi i važnosti koju on ima u životu pojedinca.“ [2] Iako sam već napomenuo da je najbitnije kontrolirati koliko vremena provodimo na internetu i društvenim mrežama, jednako je bitan i način na koji ih koristimo. Pojedinci previše važnosti daju lajkovima i interakciji s ljudima preko društvenih mreža nego stvarnom životu i stvarnim prijateljima. Ta pojava izraženija je kod mladih jer na taj način traže priznanje. Žele da ih se uoči, da se istaknu u masi drugih. Postoje istraživanja koja dokazuju da ljudi koji su aktivno angažirani na Facebooku, kroz objavljivanje statusa ili komentiranje tuđih objava, imaju nižu razinu osjećaja usamljenosti. Slažem se s time da Facebook nudi taj („lažni“) osjećaj društvene interakcije. Zbog toga što su društvene mreže danas integrirane u naš svakodnevni život, smatram da se Facebook i ostale društvene mreže mogu smatrati kao legitiman način komunikacije. Ali problem nastaje kada ljudi sami stvaraju lažnu sliku o stvarnosti. Virtualni svijet počinju smatrati javom i jednostavno se udaljavaju od kontaktne interakcije i komunikacije. Takvi problemi posebno dolaze do izražaja kod mladih jer se ponekad lako izgubiti u takvim situacijama. Tehnologija bi trebala služiti ljudima, a ne ljudi tehnologiji. Tome svjedoči istraživanje koje pokazuje da učenici s višom razinom osjećaja usamljenosti imaju više Facebook prijatelja od onih koji su društveniji u stvarnosti. [2] Moram priznati da meni taj dio nije jasan: zašto netko ima preko 500 „prijatelja“ na Facebook-u? Iskreno vjerujem kako nitko ne može imati niti približno toliko prijatelja u svom životu koje stvarno može smatrati prijateljima. Naravno, da smisao riječi Facebooka „prijatelja“ većina ne bi poistovjetila sa stvarnim značenjem te riječi, više kao poznanici ili bivši kolege. Ali od kuda dolazi ta potreba da se dodaju osobe s kojima nema nikakvog kontakta ili zajedničke interese, dodirne točke?

Popis konkretnih obilježja Facebooka i ostali društvenih mreža koji potiču korisnike na njihovo korištenje (Susan Weinschenk):

- Potreba za trenutačnim zadovoljenjem.
- Iščekivanje.
- Djelici informacija.
- Nepredvidivost.

Potreba za trenutačnim zadovoljenjem je potreba koja se javlja u određenom trenutku i koja treba biti zadovoljena što prije. Upravo to povezanost putem društvenih mreža omogućuje. Možemo se povezati s nekim i dobiti odgovor u roku od nekoliko minuta ili čak sekundi. Iščekivanje se odnosi na iščekivanje rezultata ili nagrade naših akcija. Kada objavimo neki status ili sliku, iščekivanje samih lajkova i komentara, često djeluje pozitivnije od njih samih. Čekamo da vidimo koliko ljudi će lajkati našu sliku, tko su ti ljudi, hoće li nam simpatija lajkati sliku i slično. Bihevioralna psihologija dr. Weinschenk tvrdi da kada informacije pristižu nepotpune tada smo najstimuliraniji u njezino konzumiranje. Jer očekujemo

nastavak odgovora, dio koji nedostaje. I na kraju nepredvidivost. Kada primimo poruku od nekog od koga nismo očekivali ili vidimo da je uz poruku priložen privitak (slika, video, ...). Takvi poticaji stvaraju osjećaj nagrade i kompulzivnosti. Ryan O'Connel u svibnju 2011. godine objavljuje članak na portalu Thought Catalog kojeg završava s mišlju (sa dozom ironije) da Facebook „stvara nova društvena pravila i norme kojih se moramo pridržavati.“ [2] Smatram da se možemo složiti kako Facebook u velikoj mjeri stvara sliku o nama koju onda moramo održavati u javnosti. Ali nije Facebook taj koji stvara našu sliku, već mi sami. Facebook je samo alat, kojeg nasreću imamo mogućnosti koristiti, ali je važno kako ga koristimo. Koje statuse objavljujemo, koje slike dijelimo sa svojim „prijateljima“, tko ih može vidjeti, ... Ali zbog činjenice da je Facebook toliko utkan u naše živote, neosporena je njegova uloga u društvenom životu.

3.6 Obrazovne društvene mreže

Ima li mjesta društvenim mrežama u školi? Mogu li se društvene mreže organizirati na način da pružaju kvalitetno obrazovno iskustvo i doprinose povećanju kvalitete nastavnog procesa? Iako mnogi ne vide bogatu obrazovnu vrijednost u društvenim mrežama, moramo prihvatiti da društvene mreže omogućuju mladima da uče živjeti i aktivno djelovati u suvremenom društvu. Internet i društvene mreže imaju sve veću prisutnost u svakodnevnom djelovanju svih nas, prihvatili mi to ili ne, trebamo se prilagoditi. A mladi koji se s takvim oblikom interakcije upoznaju već od malih nogu, ne bi trebali imati nikakvih problema kasnije pronaći svoje mjesto u digitalnom društvu. Istraživanje Kušića pokazuje da mladi najčešće koriste Facebook za komunikaciju s prijateljima, što potvrđuje primarnu svrhu društvenih mreža – ostvarivanje kontakata i komunikacije. U Čakovcu je provedeno istraživanje čiji su rezultati pokazali pozitivan odnos učenika prema društvenim mrežama Facebook i Pinterest, ali i LMS-u Moodle. Ističu „zadovoljstvo učenika radi korištenja novih metoda rada, općeprihvaćenost društvenih mreža i njihovog korištenja u edukativne svrhe.“ [4] Danas je činjenica da su društvene mreže općeprihvaćene u društvu, ne samo među djecom i mladima.

U Americi, zemlji koja je među prvima masovno uvela internet u škole, zabranili su korištenje *chata* jer su shvatili da „njegova rizičnost nadmašuje njegovu obrazovnu vrijednost.“ [5, str. 178] Da li je ovdje problem upitna obrazovna vrijednost *chata* ili način na koji su ga učenici koristili? Činjenica je da je *chat* samo komunikacijski alat, ali zašto se i u ovoj situaciji *chat* izdvojio kao negativac. *Chat* je, isto kao i internet, samo alat kojim se služimo da bi postigli određeni cilj (u ovom kontekstu, da bi ostvarili komunikaciju). Pa je li onda kriv alat ili osoba koja ga koristi na pogrešan način? Mislim da danas ne bi uopće trebali govoriti o „obrazovnim društvenim mrežama“ jer smatram da se nešto takvog danas ne može implementirati na način da se može smatrati društvenom mrežom i zadržati obrazovne elemente. Zbog toga danas postoje sustavi poput Moodlea i Merlina, odnosno sustavi za elektroničko učenje koji

se koriste za organizaciju i potporu učenju. Ali takvi sustavi ne mogu zamijeniti Facebook ili Instagram. A što se tiče tih društvenih mreža u obrazovne svrhe, smatram da ne pružaju dodatnu obrazovnu vrijednost. Neka se društvene mreže koriste za ono što su zamišljene, interakciju i komunikaciju, a sustavi za elektroničko učenje neka se koriste u odgojno-obrazovnom procesu.

4. Kurikulum

Što sve kurikulum kaže o internetu i društvenim mrežama? Na razini predmetnih kurikuluma, za većinu predmeta, internet se navodi samo kao tehnološki dodatak, odnosno upućuje se na internet kao dodatni izvor znanja i sadržaja. Potiče ih se da putem interneta ostvare suradnju s drugim učenicima i školama prilikom izrade projekata i samostalnih radova. No korištenje interneta i društvenih mreža te kako se njima učinkoviti koristiti su teme nekoliko međupredmetnih kurikuluma i nastavnog predmeta informatike. Izdvojena su i dva školska kurikuluma. Na uzorku učenika tih dviju škola biti će provedeno istraživanje.

4.1 Nastavni predmet Informatike

Domena e-Društvo kurikulum informatike navodi da bi sudionici e-društva trebali odgovorno, sigurno i učinkovito upotrebljavati internet. Već u 2. razredu osnovne škole u sklopu domene Informacije i digitalna tehnologija učenici prepoznaju internet kao izvor nekih usluga i podataka te pretražuju preporučene sadržaje. Domena e-društvo navodi da učenici uče analizirati opasnosti koje mogu nastupiti prilikom korištenja računala i interneta te kako reagirati na njih, ali i kako se ponašati pri korištenju sadržaja i usluga na internetu na način da zaštite osobne podatke. U 7. razredu u sklopu domene e-Društvo učenici demonstriraju i argumentirano opisuju primjere dobrih strana dijeljenja informacija na internetu te njihovog brzog širenja. Gradivo 1. razreda srednje škole u sklopu domene Digitalna pismenost i komunikacija istražuje usluge interneta i mogućnost učenja, poslovanja i budućeg razvoja. Društvene mreže su svrstane pod usluge na internetu. [15]

4.2 Međupredmetna tema Zdravlje

Domena Mentalno i socijalno zdravlje – 2. ciklus (3., 4. i 5. razred osnovne škole) pod ključne sadržaje internet i društvene mreže svrstava pod vrstu ovisnosti uz duhan, alkohol, droge, mobitele i računalne igrice. Također se ističu pravila ponašanja na internetu u sklopu uloga medija. U kontekstu ove domene očekuje se da su učenici upoznati s internetom kao mogućom vrstom ovisnosti. U 3. ciklusu iste domene internet je također svrstan pod ovisničko ponašanje, ali se znanje proširuje prepoznavanjem uzroka i posljedica takvog ponašanja. Dok se na razini srednje škole, odnosno u 4. ciklusu koji obuhvaća 1. i 2. razred četverogodišnjih te 1. razred trogodišnjih srednjih škola, učenici upoznaju sa utjecajima različitih vrsta opojnih sredstava, među kojima je navedena neprimjerna uporaba internetskih sadržaja.

Domena Pomoć i samopomoć – 3. ciklus (6., 7. i 8. razred osnovne škole) navodi internet kao izvor za pretraživanje i pronalazak relevantnih informacija o zdravlju.

Učenje i poučavanje međupredmetne teme Zdravlje navodi i uporabu internetskih sadržaja kao izvor znanja. To znači da se potiče nastavnike, ali i učenike da koriste internet kao legitiman izvor informacija i znanja. No, iz već navedenih razloga, internetu je potrebno veoma oprezno pristupiti i interpretirati informacije koje se na njemu nalaze. [16]

4.3 Međupredmetna tema Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije

U domeni Funkcionalna i odgovorna uporaba IKT-a – 1. ciklus (1. i 2. razred osnovne škole) odgojno-obrazovno očekivanje ikt A1.3. „Učenik primjenjuje pravila za odgovorno i sigurno služenje programima i uređajima“ izdvaja stav za razvijanje svijesti o trajnosti podataka na internetu i potrebi zaštite vlastitih i tuđih osobnih podataka. Razvoj takvog stava već od prvog razreda osnovne škole je jako bitan kod učenika, jer ako ih se već potiče da koriste internet, onda ih je važno podučiti kako da ga koriste na siguran način za sebe, ali i druge. Tome svjedoče i ključni sadržaji domene Komunikacija i suradnja u digitalnome okružju, 1. ciklus, koji navode upoznavanje učenika sa osnovnim pravilima primjerenog ponašanja na internetu (tu mogu pomoći i netiquette), usporedba ponašanja u stvarnome i digitalnom okružju, te korištenje obrazovnih društvenih mreža. Što se tiče usporedbe ponašanja, učenicima je važno prikazati kakve utjecaje i posljedice mogu određena ponašanja imati, ovisno o kontekstu, odnosno okružju unutar kojeg se dogode. Jer ista aktivnost može imati potpuno različite posljedice za određene pojedince ovisno da li se dogodila u stvarnome ili digitalnom okruženju. Na taj način se može spriječiti *cyberbullying*, za kojeg je upravo digitalno okruženje glavni okidač. Obrazovne društvene mreže koriste se za suradnju i upravljanje učenjem kao podrška učenju.

2. ciklus domene Funkcionalna i odgovorna uporaba IKT-a pod ključne sadržaje svrstava i učenikovo pronalaženje na internetu digitalne tragove o sebi i članovima svoje obitelji. Ostavljanje tragova na internetu je neizbježno. Oni se javljaju već samom pojavom korisnika na internetu. No u sklopu tog sadržaja, važno je da učenici nauče kontrolirati svoje ponašanje na internetu. Tu spadaju odgovorno korištenje upitnih mrežnih mjesta i upravljanje kolačićima (eng. cookies). Danas uglavnom svaka mrežna stranica koristi kolačiće kako bi unaprijedili i prilagodili iskustvo korištenja svakom korisniku, no korisnici moraju biti svjesni koje podatke ustupaju mrežnim stranicama kada pristanu na korištenje kolačića. Domena Komunikacija i suradnja u digitalnome okružju u 2. ciklusu proširuje usporedbu ponašanja u stvarnom i digitalnom okruženju analizom primjera uljudnog ponašanja. Time se mogu spriječiti neželjena ponašanja na internetu na način da se učenike osvijesti da njihove akcije i dijela na internetu i društvenim mrežama imaju posljedice koje nadilaze granice virtualnog svijeta.

Tokom 3. ciklusa učenici se u sklopu domene Funkcionalna i odgovorna uporaba IKT-a upoznaju sa pokušajima prijevare i rizicima koji se javljaju pri služenju internetom i društvenim mrežama, te najzastupljenijim društvenim mrežama za komunikaciju tijekom rada na projektima ili za individualiziranje nastave.

Učenici srednjih škola proširuju znanje stečeno tokom osnovnoškolskog obrazovanja prepoznavanjem ovisnosti o tehnologiji te uče upravljati vremenom koje provode na internetu u sklopu domene Funkcionalna i odgovorna uporaba IKT-a. Dodatno, domena Stvaralaštvo i inovativnost u digitalnome okružju potiče učenike da koriste internetski dnevnik (blog) za izradu samostalnih zadataka na zadanu temu. Blogovi ne bi trebala biti strana stvar učenicima, s obzirom na to da većina već u osnovnoj školi napravi svoj profil na društvenim mrežama. Profil na društvenoj mreži nije ništa drugo, nego blog o vlastitom životu kojeg smo pristali dijeliti sa širom publikom.

Jedan od ključnih sadržaja domene Istraživanje i kritičko vrednovanje u digitalnome okružju 5. ciklusa jesu pouzdani i manje pouzdani internetski izvori. Osobno, malo mi je upitno što se takav sadržaj javlja tek u 5. ciklusu. No opet mogu shvatiti zašto se nije javio u ciklusima od 1. do 3. Ako se učenike već od ranije potiče da koriste internet kao izvor znanja, onda bi ih i ranije trebalo upoznati sa takvim internetskim izvorima.

Dodatno, kurikulum međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije propisuje da se učenje, osim u fizičkom okružju, može provoditi i na daljinu (e-učenje), te se za te potrebe mogu koristiti obrazovne društvene mreže, ali i druge društvene mreže ako se primjenjuju za učenje. Zato mislim da bi zanimljivo bilo vidjeti koje su navike učenika po tom pitanju. Hoće li za komunikaciju i razmjenu informacija ili materijala i resursa učenici koristiti društvene mreže odabrane od strane škole ili će to obaviti preko npr. Facebooka. [17]

4.4 Međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj

Nabranje opasnosti internetske komunikacije s neznancima i kako zaštititi privatnost znanje je koje učenici uče u sklopu domene Ja i društvo tokom 3. ciklusa. Također među vještine navodi se odgovorno služenje društvenim mrežama te koje je ponašanje društveno neprihvatljivo. Učenike bi se trebalo naučiti da shvate da određeno ponašanje ne postaje prihvatljivo ili manje štetno samo zato što se događa „iza“ ekrana. Ekran često štiti jednu stranu, ali drugu ne. Posebno kada druga strana bude povrijeđena (npr. u slučaju *cyberbullyinga*). Učenici moraju biti svjesni da čak i u virtualnom okruženju postoje društvene norme i pravila kojih bi se trebali pridržavati.

Jedna veoma važna stavka međupredmetnog kurikuluma Osobni i socijalni razvoj je povezivanje utjecaja medija i društvenih mreža na donošenje odluka mladih te kako se prema sadržajima na društvenim mrežama i njima samima treba odnositi kritički (4. ciklus). Za mlade osobe nije zdravo konstanto se uspoređivati sa drugim osobama čiji život je perfektno prikazan za društvenim mrežama poput Instagrama. Danas djeci nije strano pratiti popularne glumce, pjevače, ali i u zadnje vrijeme sve češće influencere čija s glavna ciljana publika upravo djeca i mladi. Mlade se često bombardira fiktivnim sadržajima i nerealnim situacijama kako bi im se prodao neki proizvod ili usluga. Zbog toga je važno da im mladi pristupe kritički i veoma oprezno. [18]

4.5 Školski kurikulum Obrtničke škole Koprivnica

U sklopu školskog preventivnog programa, Obrtnička škola Koprivnica provodi aktivnosti koje su usmjerene na primarnu i sekundarnu prevenciju rizičnih ponašanja njihovih učenika. Provođenjem takvih aktivnosti žele osnažiti svoje učenike i pomoći im u razvijanju pozitivnih životnih vrijednosti i vještina. Među ostalim ciljevima programa, nastoje i „unaprijediti i osnažiti znanje učenika o načinima rješavanja sukoba i potencijalnim opasnostima na internetu/društvenim mrežama.“ [19]

4.6 Školski kurikulum Srednje škole Koprivnica

Srednja škola Koprivnica svojim školskim kurikulumom propisuje planirane aktivnosti za tekuću nastavnu godinu među kojima je i „Dan sigurnijeg interneta“. Cilj aktivnosti je poticanje i promicanje sigurnije i odgovornije upotrebe tehnologije i mobilnih uređaja među mladima. Uz to, školski preventivni program namijenjen je provođenju niza programa kako bi među svojim učenicima razvili afirmaciju pozitivnih vrijednosti. Jedan od tih programa je „NISI SAM“. Program „NISI SAM“ je niz aktivnosti interaktivnog karaktera usmjerenih na sprječavanje nasilja među djecom i mladima, s naglaskom na nasilje putem interneta, društvenih mreža i sigurnost djece na internetu. Prema navedenim aktivnostima i programima možemo zaključiti da je Srednja škola Koprivnica izrazito dobro prepoznala važnost, ulogu i utjecaj koji internet i društvene mreže imaju u svakodnevnom životu učenika te se zbog toga nastoji učenicima pružiti pomoć kako bi podigli kvalitetu iskustva koje učenici razvijaju korištenjem navedenih tehnologija. [20]

5. Prijašnja istraživanja

Područje interneta i društvenih mreže te njihova uloga u našem svakodnevnom djelovanju je veoma zanimljiva istraživačima koji se bave tom tematikom. Tome svjedoče brojna istraživanja koja su provedena na tu temu. Ja sam izdvojio nekoliko koja su istraživala slične navike učenika i djece prilikom korištenja interneta i društvenih mreža da vidimo kako se to stanje razvijalo u prošlosti pa sve do danas. Mislim da će biti zanimljivo usporediti rezultate s obzirom na stanje tehnologije danas i one od prije desetak i više godina.

Provedeno međunarodno istraživanje EU Kids Online pokazuje da samo desetina učenika u dobi između 9 i 17 godina ($n = 1017$) koristi internet za domaću zadaću. [4] Za učenike bi bilo korisno da iskoriste prednosti interneta kada im je to dozvoljeno. Kada kažem prednosti interneta prvenstveno mislim na dostupnost informacija i sadržaja koji su im potrebni za pisanje domaćih zadaća. Naravno, korištenje interneta ovisi i o kontekstu zadaće. Ako se od učenika očekuje da iznesu vlastite stavove, osjećaje i misli, korištenje interneta za pisanje takve zadaće bi značilo plagiranje. Ali za rješavanje problemskih zadataka, uzmimo za primjer domaća zadaća iz matematike, internet je prepun video materijala koji detaljno pokazuju kako se rješavaju i najteži matematički zadaci. Prema istraživanju Shaune Rawollea i Boba Lingarad o digitalnoj tehnologiji i njezinim mogućnostima, novo značenje u kontekst dovodi organizaciju učenja i poučavanja, ali i veliki broj izazova vezanih uz obrazovanje, pedagogiju, kurikulum i raznolike zadatke. Istraživanje Stizmana, Kraigera, Stewarta i Wsihera pokazuje da je učenje na internetu 6% učinkovitije kada se radi o učenju činjenica, u odnosu na učioničko učenje. Smatram da je taj takav rezultat reprezentativan, ali i nepouzdan, barem kada se radi o učenju vještina, sposobnosti, metodika i sličnih koncepata. Na internetu možemo naučiti faktografske podatke i informacije, npr. koje godine je izmišljena žarulja, ali ne možemo naučiti neku konkretnu vještinu, kao što je npr. vožnja bicikla ili sviranje klavira, tako dugo dok sami ne sjednemo na bicikl ili probamo svirati klavir. Istraživanje koje su provele Diklić, Nakić i Šošić provedeno je kod učenika viših razreda osnovne škole (7. i 8. razredi) pokazalo je da 81% ispitanika ($n = 508$) koristi društvene mreže za učenje. Na pitanje koje društvene mreže koriste u obrazovne svrhe, najviše ih je odgovorilo Viber ili WhatsApp. S tehnološkog stajališta navedene aplikacije nisu društvene mreže u punom smislu riječi, već aplikacije za komunikaciju. U zaključku navode da djeca rijetko koriste društvene mreže u obrazovne svrhe. Kao jedan od glavnih problema korištenja društvenih mreža u obrazovne svrhe navode „mnoštvo beskorisnih informacija.“ [4] Osobno smatram da nema pozitivnih i negativnih strana internat i društvenih mreža – važno je kako ih sam korisnik doživljava i koristi.

U svom istraživanju Hasmujaj i Bushati su željeli istražiti koje su prednosti i „nuspojave“ (eng. side effects) korištenja interneta prilikom planiranja lekcija, izrade zadataka te poticanja učeničke

motivacije. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici prihvaćaju internet kao resurs, ali olako. Djeluje motivirajuće, ali i odvlači pozornost. [8] Koja je onda stvarana motivacija? Da krata vrijeme tijekom boravka u školi lili još gore tijekom nastavnog sata. Ili zaista vide prednost u njemu kao neiscrpan izvor informacija i znanja kojeg mogu iskoristiti kako bi povećali vrijednost vlastitog obrazovnog procesa. Autori su također zaključili da nastavnici nemaju problema sa korištenjem tehnologije i interneta zbog čega to ne bi trebalo predstavljati problem da ga učinkovito integriraju u nastavni procesa kako bi podigli vrijednost odgojno-obrazovnog procesa.

Lasić-Lazić, Špiranec i Banek Zorica provele su istraživanje kojem je bio cilj analizirati obrasce informacijskog ponašanja mladih (učenika i studenta) kako bi se izdvojile poteškoće koje se javljaju u procesu učenja. Prema rezultatima istraživanja, današnje generacije mladih imaju iznimne vještine i sklonosti korištenju novih tehnologija, no problem je što se njihovih informacijskih vještina tiče, one su horizontalne ili površne interakcije usmjerene na kvantitetu. „Kritičko razmišljanje je pretpostavka za dubinsko, smisleno i istinsko učenje.“ [6] Važno je znati interpretirati, konzumirati i koristiti informacije koje sami pronađemo na internetu. Prema autoricama, najprije bi trebalo informacijsko opismenjavanje usmjeriti na izgradnju i njegovanje vještina višeg reda poput kritičkog vrednovanja, tumačenja i sinteze informacija. Na kraju zaključuju da bi sa informacijskim opismenjavanjem trebalo započeti što ranije, prema njima, već i na samim počecima formalnog obrazovanja.

Cilj istraživanja koje su provele autorice Vejmelka, Strabić i Jazvo bio je ispitati da li postoje spolne razlike u potrebi online aktivnost mladih, povezanost između određenih aktivnosti i odabranih rizičnih ponašanja na internetu te razlike u razinama ovisnosti o internetu s obzirom na ulogu mladih u elektroničkom nasilju. Rezultati istraživanja pokazali su kako uistinu postoje spolne razlike u aktivnostima u kojima mladi sudjeluju na internetu, što ne bi trebalo biti neočekivano. Djevojke više vremena provode na društvenim mrežama, dok muški dio ispitanika više vremena provodi igrajući online video igre. Pokazano je da kod 63.8% ispitanika ne prijeti rizik od ovisnosti. Za to je korišten Test ovisnosti o internetu (eng. Internet addiction test- IAT). Prema tome, kod trećine ispitanika postoje znakovi ovisnosti. Rezultati nisu pokazali značajnu povezanost između uporabe društvenih mreža i elektroničkog nasilja, ali se kako je i pretpostavljeno javlja u igranju online igara. Instant poruke se češće koriste za vršenje elektroničkog nasilja nego društvene mreže. Prema rezultatima istraživanja najčešće online aktivnosti mladih su slušanje glazbe, posjećivanje društvenih mreža, instant poruke te gledanje filmova i videa. U prosjeku vrijeme provedeno online je između 2 i 3 sata dnevno. Navedeno istraživanje (n = 352) potvrdilo je da su interakcije u online okruženju za mlade sastavni dio života. Nasilje kao pojava se može dogoditi bilo kada i bilo gdje, neovisno o mediju ili obliku (fizičko ili psihičko). Možda baš zbog toga je neizbježno i nerealno očekivati da se neće događati i u virtualnom svijetu. Zbog toga autorice smatraju

da bi se ulaganjem u senzibilizaciju i obrazovanje mladih ljudi postigla korist za opće dobro društva i zajednice. [11]

6. Istraživanje

Svrha istraživanja provedenog u sklopu ovog diplomskog rada jest istražiti kakve navike imaju razvijene učenici odabranih srednjih škola grada Koprivnice u korištenju interneta i društvenih mreža. Na temelju rezultata sličnih, ranije navedenih istraživanja provedenih na ovu temu možemo vidjeti da internet i društvene mreže nisu strane djeci i mladima. Za provođenje ovakvog istraživanja odlučio sam se jer smatram da bi bilo korisno napraviti prijedlog pravila ponašanja na internetu i društvenim mrežama za učenike srednjih škola na temelju rezultata istraživanja. Smatram da se učenici srednjih škola ne mogu smatrati djecom, već mladim osobama koje bi trebale imati određenu razinu zrelosti i kao takvi bi trebali biti svjesni svojih aktivnosti i postupaka na internetu. Zbog toga sam odlučio istražiti kakve su navike razvijene u praksi te se nadam kako će rezultati istraživanja i izrađeni prijedlog mrežnog odgoja pomoći učenicima srednjih škola da se lakše snađu u mrežnom prostoru i prepoznaju rizike i probleme koji vrebaju sve nas. Danas je jednako bitno da osoba bude informacijski i računalno pismena kao i što bi trebala znati čitati i pisati.

6.1 Metodologija

Za istraživanje je korišten kombinirani istraživački pristup. Kvantitativni pristup korišten je za prikupljanje i kvantificiranje pojava te njihovo brojčano iskazivanje (razred, količina vremena koje provedu na internetu, broj puta koji dnevno pristupe vlastitom profilu na društvenim mrežama). Da bi bolje razumjeli „*kako i zašto*“ korišten je kvalitativni pristup. Zbog toga dio ankete ispituje stavove i mišljenja učenika o određenim situacijama u kojima se učenici često nađu. U koje svrhe koriste internet i društvene mreže te što smatraju prednostima i nedostacima. Mrežni anketni upitnik izrađen pomoću Google obrazaca korišten je kao instrument za ispitivanje sudionika istraživanja. Pitanja su bila otvorenog i zatvorenog tipa sa višestrukim odgovorima. Upitnik je u potpunosti dobrovoljan i anoniman. Učenici su upoznati s uvjetima provođenja istraživanja. Provođenje istraživanja dogovoreno je s ravnateljima i nastavnicima informatike. Istraživanje je provedeno od 31.5.2021. do 20.6.2021., a instrument je distribuiran preko nastavnika informatike u obje škole.

6.2 Cilj, ograničenja i istraživačka pitanja

Glavni cilj istraživanja je ispitati razvijene navike učenika srednjih škola u korištenju interneta i društvenih mreža. S obzirom na količinu vremena koje djeca i mladi provode na internetu vrlo je važno da budu računalno pismeni te da znaju organizirati i kontrolirati svoje vrijeme koje provode na mreži. Nekontrolirano korištenje računala, a samim time i interneta i društvenih mreža, kao jedne od najčešćih aktivnosti kojima se djeca i mladi bave, može prouzročiti mnogo problema za njih. Problemi mogu biti

fizičke, psihološke i društvene prirode, između ostalih. Kako bi se ti problemi izbjegli, u konačnici da umjesto navika ne bi razvili ovisnost, potrebno je korištenju interneta i društvenih mreža pristupiti veoma oprezno. Rezultate istraživanja potrebno je interpretirati te iz njih izvući određene zaključke na temelju kojih će biti izrađen prijedlog netiquette-a za učenike srednjih škola.

Ograničenja koja se javljaju kod ovakvih istraživanja je što rezultati ne mogu biti u potpunosti reprezentativni. Kad god se ispituju navike i moguće razvijena ovisnost o određenoj stvari ili pojavi ispitanici u većini slučajeva nemaju tendenciju priznati da imaju problem ili ga uopće nisu svjesni. Također kvantitativni podaci (poput vremena koje provode na internetu ili broj puta koji učenici dnevno pristupe vlastitom profilu na određenoj društvenoj mreži) nisu reprezentativni za učeničku populaciju. Istraživanje je ograničeno na dvije od tri srednjih škola na području grada Koprivnice.

Zbog postavljenog cilja, ali i navedenih ograničenja, postavio sam tri istraživačka pitanja:

- IP1 – Osim potreba online nastave, kako i koliko često djeca srednjoškolskog uzrasta pristupaju internetu?
- IP2 – Osim potrebe online nastave, u koje svrhe djeca srednjoškolskog uzrasta koriste internet?
- IP3 – Kako i koliko često djeca srednjoškolskog uzrasta koriste društvene mreže te utječe li to na njihovo svakodnevno djelovanje?

6.3 Instrument

Kao instrument korišten je online upitnik izrađen pomoću Google Obrazaca. Upitnik se sastoji od 22 pitanja. Prvih 5 pitanja služe za prikupljanje sociodemografskih podataka o ispitanicima. Kasnije u interpretaciji i analizi rezultata se koriste za kategorizaciju odgovora i prikaz rezultata po grupama.

Tablica 1 prikazuje povezanost čestica korištenog upitnika (Prilog 1) sa istraživačkim pitanjima:

Tablica 1 – Veza instrumenta i istraživačkih pitanja

Istraživačka pitanja	Čestice korištenog instrumenta
IP1	6, 7, 8, 9, 11, 12, 17, 23
IP2	10, 14, 18, 21, 22, 24
IP3	11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24

Tablica 2 prikazuje povezanost izvora korištenih kao osnova za svaku česticu korištenog instrumenta (Prilog 1):

Tablica 2 – Veza instrumenta i izvora

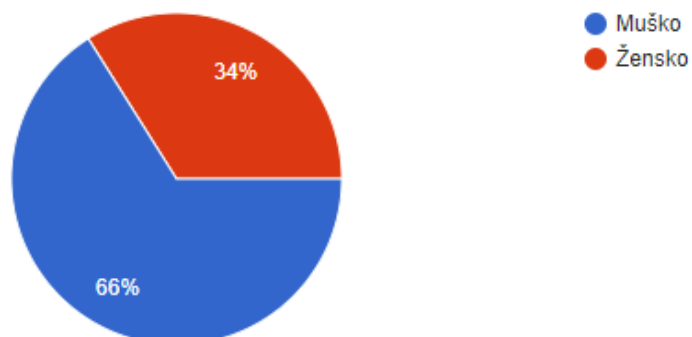
Izvori	Čestice korištenog instrumenta
[21]	6, 7, 8, 9, 10, 11, 12
[22]	13, 14, 15, 16, 17
[23]	18, 19, 20, 21

6.4 Rezultati istraživanja

Istraživanje je obuhvatilo 106 ispitanika ($n = 106$), od čega 34% učenica i 66% učenika u dvije koprivničke srednje škole.

1. Spol?

106 odgovora

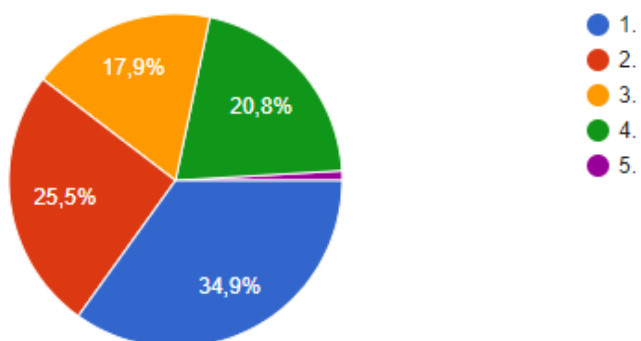

Slika 1 Čestica 1 - Odgovori

Od ukupnog broja ispitanika 34,9% su učenici prvog razreda, 25,5% učenici drugog razreda, 17,9% učenici trećeg razreda, 20,8% učenici četvrtog i 0,9% učenici petog razreda srednje škole.

2. Koji si razred u srednjoj školi?

106 odgovora

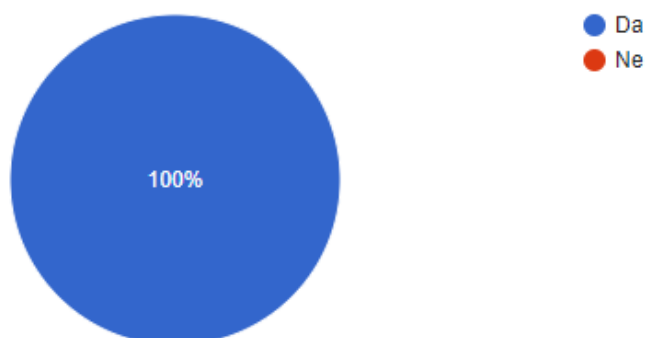

Slika 2 Čestica 2 - Odgovori

Na pitanje posjeduju li ispitanici mobitel, 100%, znači svi su odgovorilo potvrdno.

3. Posjeduješ li mobitel?

106 odgovora

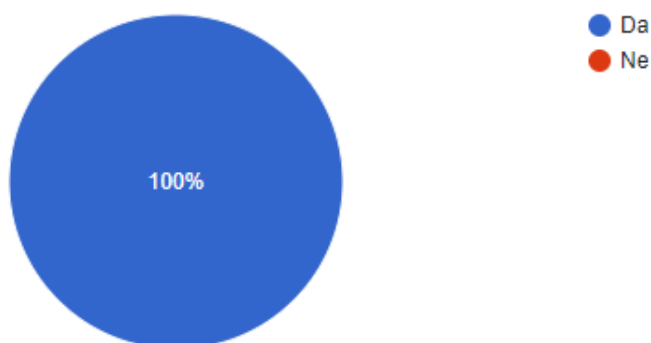

Slika 3 Čestica 3 - Odgovori

Jednako kao i na prethodno pitanje, svi, odnosno 100% ispitanika posjeduje računalo ili laptop.

4. Posjeduješ li računalu/laptop?

106 odgovora

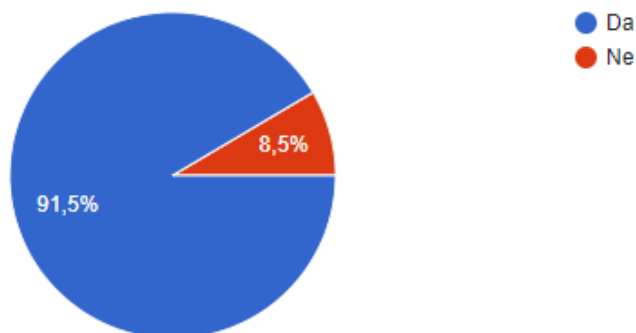

Slika 4 Čestica 4 - Odgovori

Nadalje, česticom 5 ispitano je da li to isto računalu imaju u vlastitoj sobi ili ne. Rezultati su pokazali da 91,5% učenika ima pristup vlastitom računalu u svojoj sobi.

5. Imaš li računalu u svojoj sobi?

106 odgovora

Slika 5 Čestica 5 - Odgovori

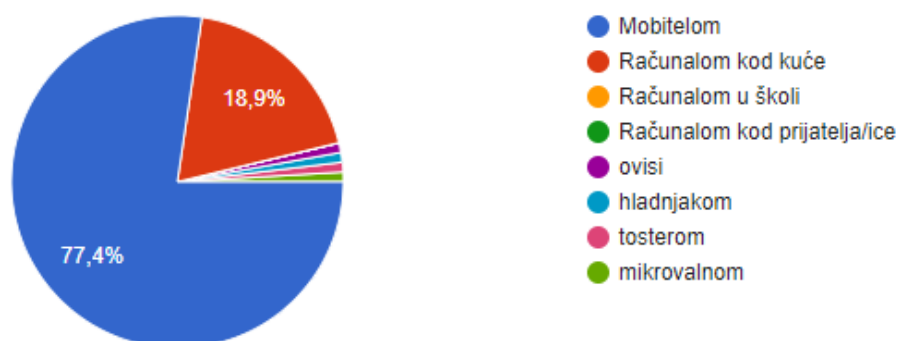
Takva situacija u velikoj mjeri utječe na razvoj navika u korištenju računala i interneta kod djece jer je roditeljima teže kontrolirati što im djeca rade kad su na računalu iza zatvorenih vrata. To znači da postoji mogućnost gdje dijete može nekontrolirano koristiti računalu. Zbog toga se javlja potencijalni problem kojem se može doskočiti korištenjem softvera za kontrolu, udaljeno (eng. remote) praćenje rada računala i slični postupci. Vjerujem kako se svakom djetetu mora omogućiti pravo da nesmetano koristi računalu dok god mu je jasno kako sigurno i kvalitetno koristiti „potencijale“ interneta. Bilo da mu je u tome pomogao roditelj, učitelj ili neka treća pouzdana osoba.

Česticom 6 ispitano je kako ispitanici najčešće pristupaju internetu. Između ponuđenih odgovora nalaze se najčešći načini pristupa: mobitel te računalu, bilo vlastito, u školi ili kod prijatelja. 77,4% učenika

internetu najčešće pristupa mobitelom, što je najčešći odabir. Drugi način pristupa je računalom kod kuće sa 18,9% odgovora.

6. Kako najčešće pristupaš internetu?

106 odgovora

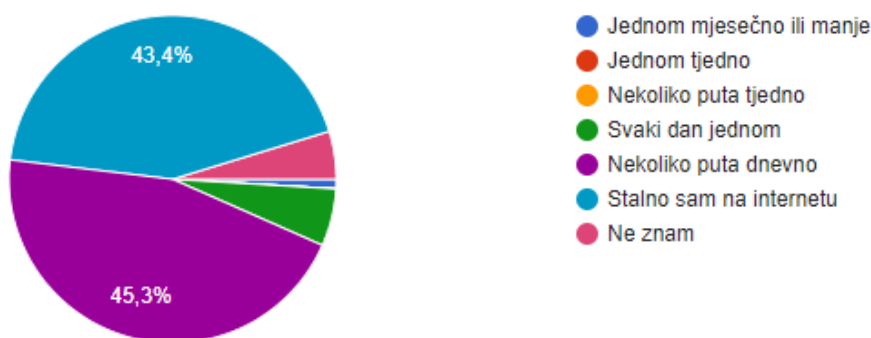
Slika 6 Čestica 6 - Odgovori

Danas skoro sva djeca imaju vlastiti mobitel te nije rijetka pojava da im roditelji plaćaju mjesečni promet. Čak i kad je financijska situacija u pitanju, djetetu je potrebniji mobitel da bude u kontaktu sa svojim roditeljima kada nije kod kuće ili u drugim situacijama, nego računalom. Zbog čega i postoji tolika razlika između načina pristupa internetu.

Ne računajući online nastavu, česticom 7 ispitano je koliko često pristupaju internetu. Dva najčešća odgovora su skoro pa jednaki, sa 45,3% za „Nekoliko puta dnevno“ te 43,4% za „Stalno sam na internetu“.

7. Ako se ne računa online nastava, koliko često pristupaš internetu?

106 odgovora

Slika 7 Čestica 7 - Odgovori

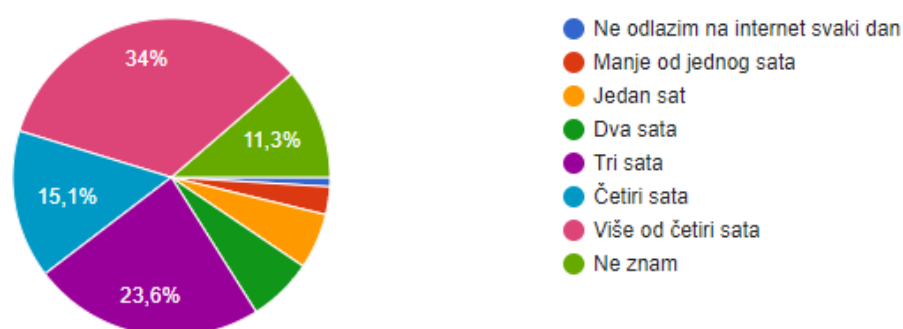
43,4% učenika kaže da je stalno na internetu. To je gotovo pola od ukupnog broja ispitanika. U današnje vrijeme nije iznenađujuće ukoliko je netko „stalno“ na internetu. Čak i ako nismo u blizini računala,

internet nam je udaljen jedan zaključani zaslon dalje. Mobitelima možemo pristupiti internetu skoro bilo kada i bilo gdje. Danas su čak i pametni satovi spojeni na internet.

Čestica 8, jednako kao i prethodna, ne uključuje vrijeme potrošeno na online nastavu, ispitano je koliko dnevno u prosjeku ispitanici provedu vremena na internetu. Najčešći odgovor je „Više od četiri sata“ sa 34%. Prate ga „Tri sata“ sa 23,6%, „Četiri sata“ sa 15,1% te „Ne znam“ sa 11,3% odgovora.

8. Koliko dnevno u prosjeku provedeš vremena na internetu (ne računajući online nastavu)?

106 odgovora

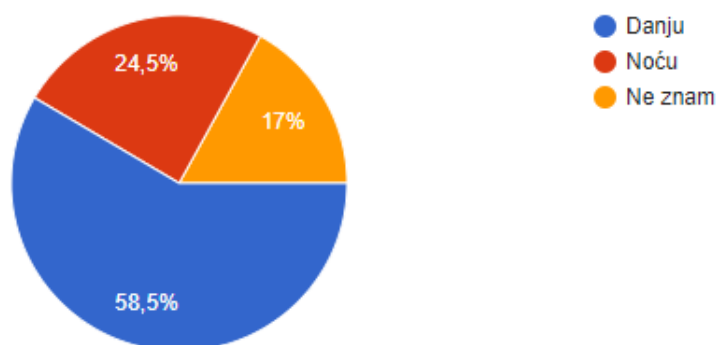
Slika 8 Čestica 8 - Odgovori

S obzirom na to da se dobar dio nastave prošle, ali i ove školske godine održavao online, cilj je bio ispitati navike korištenja interneta ne uzimajući u obzir vrijeme provedeno na online nastavu. Uz to, druga dva najčešća odgovora bliže su gornjoj granici definiranih odgovora dnevno provedenog vremena na internetu. 11,3%, odnosno svaki deseti ispitanik odgovorio je da ne zna koliko dnevno u prosjeku vremena provede na internetu. Takav odgovor može upućivati na to da pojedinac uopće nije svjestan koliko vremena provodi na internetu, te da nije niti sposoban procijeniti takav podatak. Takvo ponašanje može biti rizično za mlade ukoliko ne mogu kontrolirati vrijeme koje provedu na internetu.

Česticom 9 ispitano je kada češće koriste internet: danju ili noću. 58,5% učenika internetu češće pristupa danju, 24,5% noću, a 17% učenika se izjasnilo da ne zna u koje doba dana češće pristupa internetu.

9. Kada češće koristiš internet?

106 odgovora

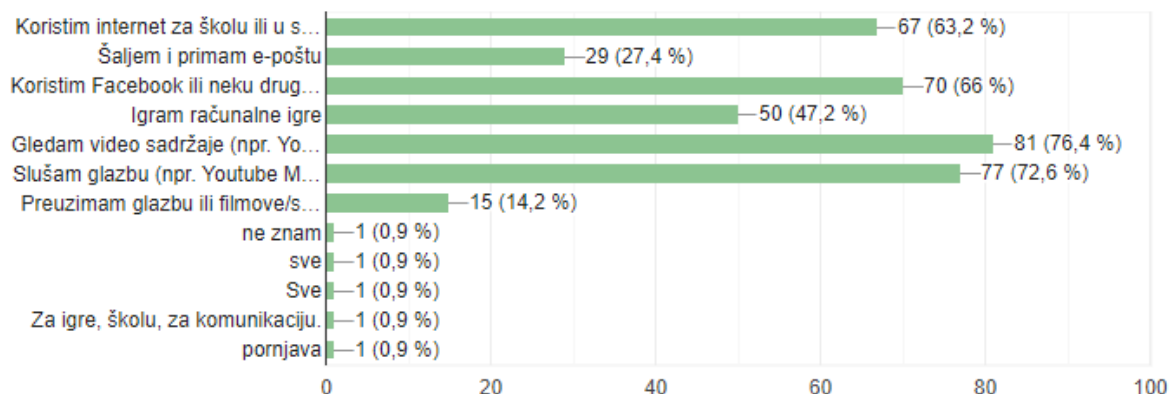
Slika 9 Čestica 9 - Odgovori

Što se tiče kada ispitanici češće pristupaju internetu, nema iznenađujućih rezultata. Više od pola učenika češće internet koristi danju. No ponovno se javlja rizična pojava kod koje 17% učenika ne zna procijeniti kada češće pristupaju internetu. Takve pojave mogu upućivati na situacije gdje pojedinac nema osjećaj za to koliko i kada koristi internet što može dovesti do razvoja nepoželjnih oblika ponašanja. Pojam rizičnog ponašanja je veoma kompleksan. No u suštini označava ono ponašanje koje „povećava vjerojatnost nekog specifičnog neželjenog rezultata te koje ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje“. [25] U ovom slučaju nepoželjni rezultat je pretjerano korištenje interneta. Razvijaju se negativne posljedice poput zanemarivanja svakodnevnih obaveza, smanjenje kontakta licem u lice, predugo korištenje računala, a u najgorem slučaju ovisnost o internetu.

Česticom 10 ispitano je kojim aktivnostima se ispitanici bave kada provode vrijeme na internetu. Od ponuđenih odgovora, 63,2% učenika koristi internet za školu ili učenje, 27,4% šalje i prima e-poštu, 66% koristi Facebook ili neku drugu društvenu mrežu, 47,2% igra računalne igre, 76,4% gleda video sadržaje što je ujedno i najčešća aktivnost kojom se učenici bave prilikom korištenja interneta. Uz sve to 72,6% učenika koristi internet za slušanje glazbe (druga najčešća aktivnost), dok 14,2% njih preuzima glazbu ili filmove.

10. Kada si na internetu, što od sljedećeg koristiš?

106 odgovora

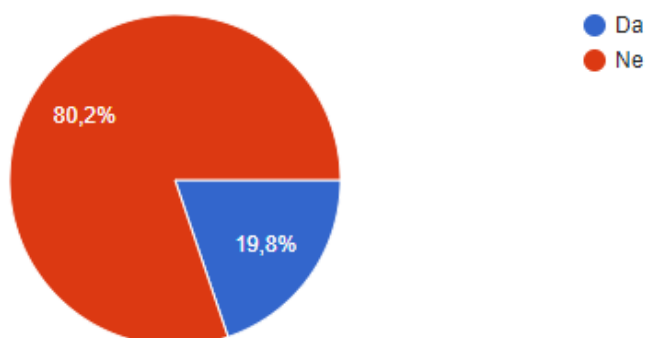
Slika 10 Čestica 10 - Odgovori

Što se tiče aktivnosti kojima se ispitanici bave na internetu, čini se da su aktivnosti podjednako zastupljene. 27,4% korištenje elektroničke pošte je očekivano s obzirom na to da je to češća pojava u poslovnom svijetu, nego odabrani kanal za komunikaciju između učenika međusobno ili pak s njihovim nastavnicima.

Česticom 11 ispitano je da li roditelji učenika kontroliraju njihovo korištenje interneta. 80,2% učenika odgovorilo je da njihovi roditelji ne kontroliraju koliko i kada im dijete koristi internet, dok 19,8% kaže da im roditelji kontroliraju korištenje interneta.

11. Kontroliraju li tvoji roditelji koliko koristiš internet?

106 odgovora

Slika 11 Čestica 11 - Odgovori

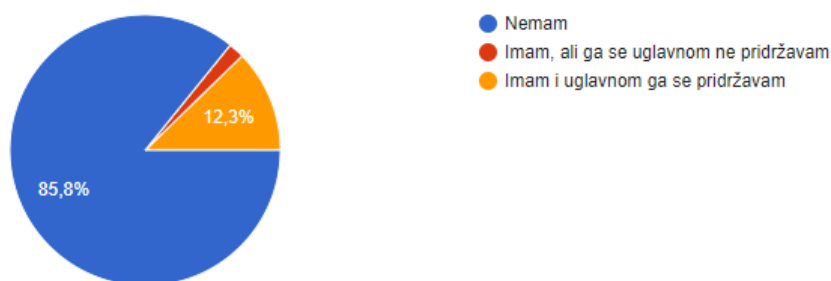
Kao što sam već napomenuo, smatram da je veoma važno da se djeci omogući da samostalno, ali odgovorno koriste internet. No prije toga je s njima važno obaviti razgovor i objasniti im sve prednosti i nedostatke, kao i potencijalne prijetnje na koje mogu naići tijekom korištenja interneta. Smatram da svaki dobar roditelj ima namjeru obaviti takav razgovor sa svojom djecom. Također, nastavnici koji imaju

i pedagošku ulogu, bi trebali pomoći i uputiti učenika kako na siguran način koristiti internet. Poseban naglasak je ovdje na nastavnicima informatike, ali i međupredmetnoj temi Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije u nastavi.

Za one kojima roditelji kontroliraju korištenje interneta, česticom 12 ispitano je kakav dogovor učenici imaju sa svojim roditeljima kada je u pitanju korištenje interneta. 85,8% tvrdi da nema dogovor sa svojim roditeljima koliko smije biti na internetu. 12,3% kaže da imaju dogovor koliko smiju biti na internetu te da se uglavnom pridržavaju tog dogovora, dok 1,9% kaže da imaju dogovor, ali da ga se uglavnom ne pridržavaju.

12. Imaš li dogovor s roditeljima koliko smiješ biti na internetu?

106 odgovora

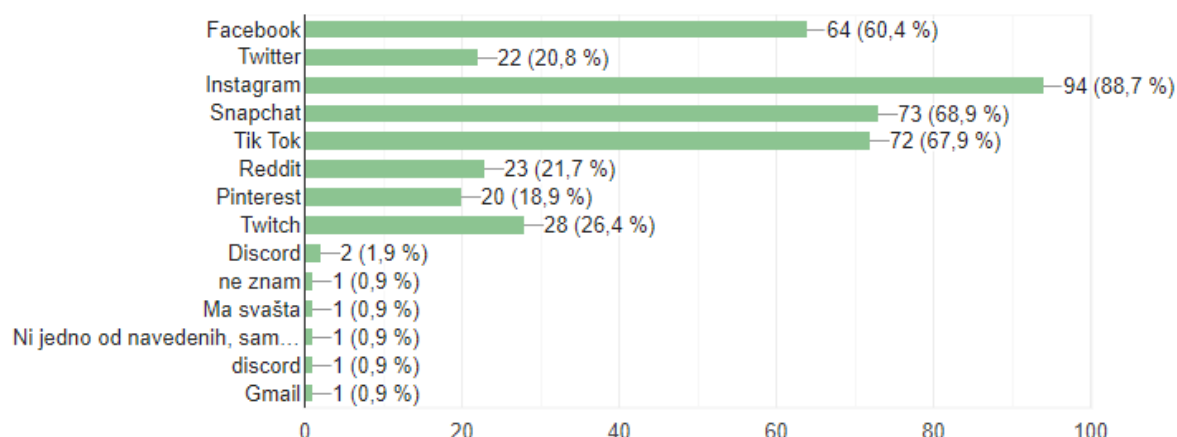
Slika 12 Čestica 12 - Odgovori

Čestica 12 nadovezuje se na prethodnu te pokazuje da 85,8% ispitanika nema dogovor sa svojim roditeljima koliko smiju biti na internetu. Vjerujem kako je takav odnos veoma zdrav za razvoj međusobnog povjerenja između djece i roditelja. Uz naglasak na poučavanje djece kada je u pitanju korištenje interneta i računala.

Česticom 13 ispitano je koje društvene mreže ispitanici koriste. Najviše, njih 88,7% koristi Instagram. Slijede ga Snapchat sa 68,9%, Tik Tok 67,9%, Facebook 60,4%. Ostali ponuđeni odgovori nisu toliko popularni, a to su Twitch sa 26,4%, Reddit sa 21,7%, Twitter sa 20,8% te Pinterest sa 18,9%.

13. Koje društvene mreže koristiš?

106 odgovora

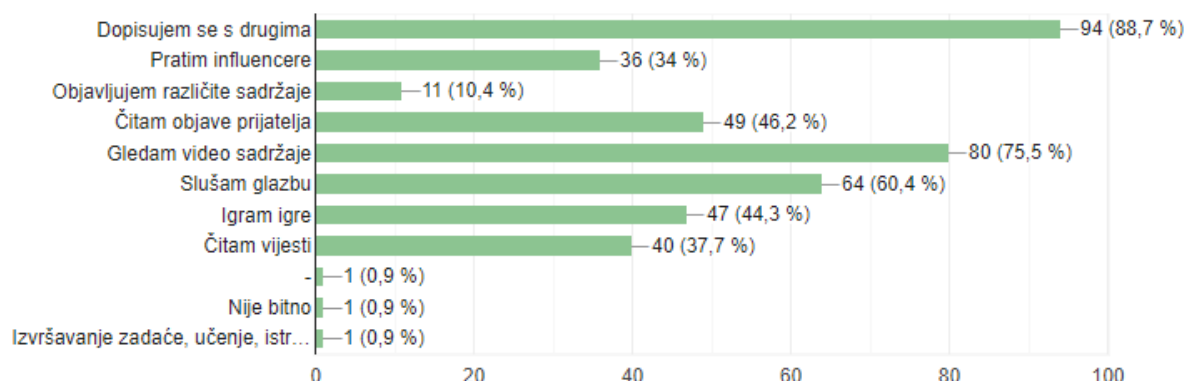
Slika 13 Čestica 13 - Odgovori

Facebook sam izdvojio kao „najkorišteniju“ društvenu mrežu. No čini se kako to nije slučaj među ispitanicima koji su sudjelovali u ovom istraživanju. Facebook se ovdje nalazi tek na četvrtom mjestu prema korištenosti. Ispred njega se nalaze Tik Tok, Snapchat te Instagram kao najkorištenija društvena mreža među učenicima.

Česticom 14 ispitano je kojim aktivnostima se učenici bave na društvenim mrežama. Najčešći odabir je „Dopisujem se s drugima“ sa 88,7%. Slijede „Gledam video sadržaje“ sa 75,5%, „Slušam glazbu“ 60,4%, „Čitam objave prijatelja“ 46,2%, „Igram igre“ 44,3%, „Čitam vijesti“ 37,7%, „Pratim influencere“ 34% te „Objavljujem različite sadržaje“ 10,4%.

14. Kojim aktivnostima se baviš na društvenim mrežama?

106 odgovora

Slika 14 Čestica 14 - Odgovori

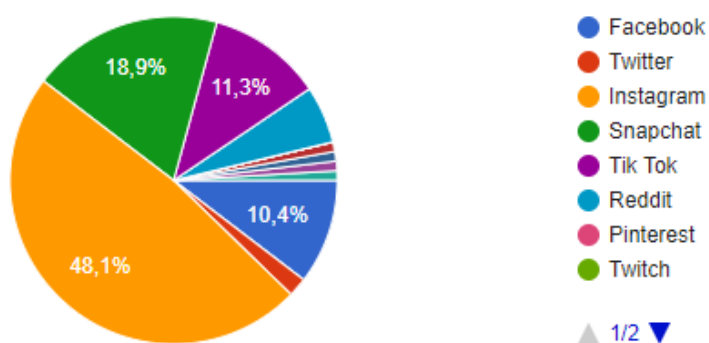
Čestica 14 nudi zanimljiv uvid u najčešće aktivnosti kojima se ispitanici bave na društvenim mrežama. 88,7% njih koristi društvene mreže za dopisivanje s drugima. Ovaj podatak potvrđuje svrhu društvenih

mreža, a to je socijalizacija. Na taj način učenici ostaju u kontaktu sa svojim prijateljima, obitelji, ali mogu i upoznati nove osobe. Također je zanimljiv rezultat koji kaže da samo 10,4% učenika objavljuje različite sadržaje na društvene mreže, bile to slike, statusi, video zapisi i slično. Ovakav rezultat pokazuje da djeca nisu sklona objavljivanju previše sadržaja na društvenim mrežama, već češće čitaju i pregledavaju tuđe objave.

Česticom 15 ispitano je kojom društvenom mrežom se ispitanici najčešće koriste. Najpopularniji izbori potvrđuju česticu 13. Na samom vrhu nalazi se Instagram sa 48,1%, a prate ga Snapchat sa 18,9%, Tik Tok sa 11,3% i Facebook sa 10,4%.

15. Kojom društvenom mrežom se najčešće koristiš?

106 odgovora

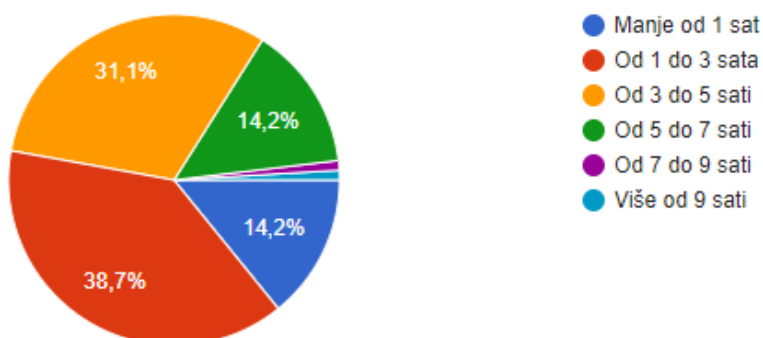

Slika 15 Čestica 15 - Odgovori

Česticom 16 ispitano je koliko vremena dnevno ispitanici provedu na društvenim mrežama. 38,7% provedu između 1 i 3 sata dnevno, 31,1% između 3 i 5 sati, te 14,2% odgovori „Od 5 do 7 sati“ te „Manje od 1 sat“ svaki.

16. Koliko vremena dnevno provedeš na društvenim mrežama?

106 odgovora

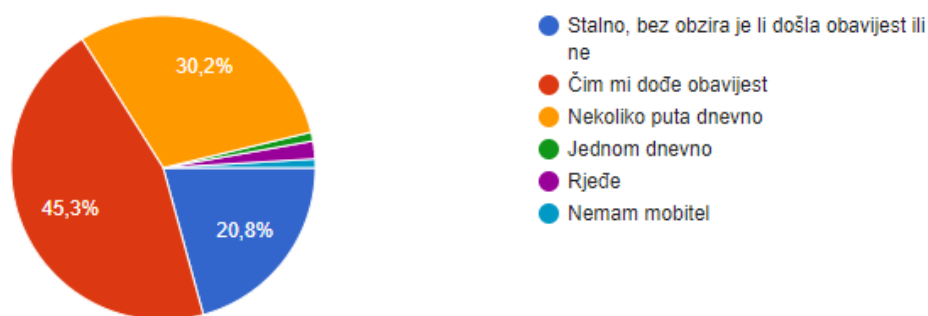
Slika 16 Čestica 16 - Odgovori

Današnja mladež društvene mreže koristi kao najčešći način socijalizacije zbog čega i provode toliko vremena na društvenim mrežama.

Česticom 17 ispitano je koliko često ispitanici provjeravaju obavijesti/poruke na mobitelu. 45,3% učenika provjerava obavijesti čim im stignu, 30,2% provjerava nekoliko puta dnevno, dok 20,8% njih provjerava „Stalno, bez obzira je li došla obavijest ili ne“.

17. Koliko često provjeravaš obavijesti/poruke na mobitelu?

106 odgovora

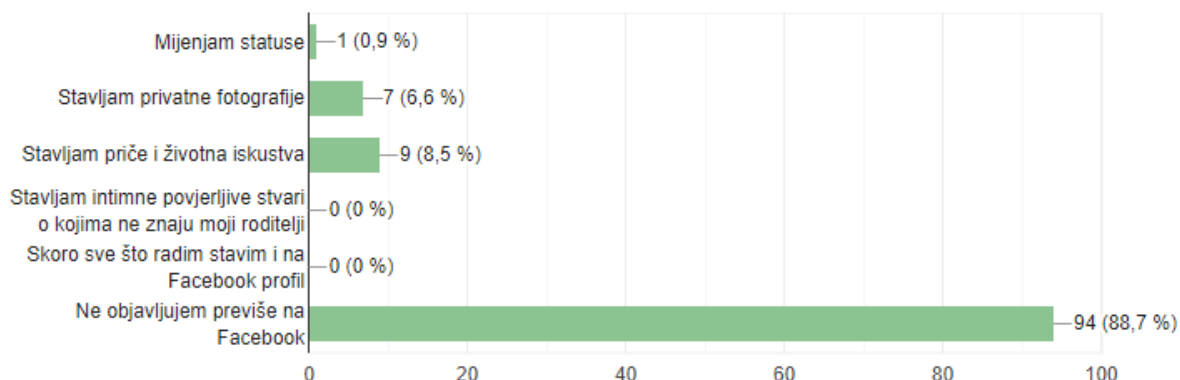
Slika 17 Čestica 17 - Odgovori

Na pitanje koliko često provjeravaju obavijesti/poruke na mobitelu najčešći odgovor bio je „Čim mi dođe obavijest“ (45,3%) što je u potpunosti logičan i odgovoran odabir. No njih 20,8% odgovorilo je da provjeravaju svoje obavijesti/poruke na mobitelu „Stalno, bez obzira je li došla obavijest ili ne“. Ovakav odgovor može se protumačiti na više načina. Netko tko stalno provjerava svoj mobitel može značiti da ima vrlo kratki raspon pažnje i jednostavno ne može funkcionirati bez mobitela. Ranije sam napomenuo da nije zdravo kada osoba bude „okovana“ za mobitel cijeli dan. Posebno za djecu i mlade u razvoju. No takva situacija također može značiti da osoba iščekuje nekakvu važnu poruku ili obavijest. U tom slučaju, nema potrebe da svakih par minuta provjerava mobitel. Uređaji su dovoljno pametni da nam pravovremeno jave kad je stigla obavijest.

Česticom 18 ispitano je koje sadržaje ispitanici stavljaju na vlastiti Facebook profil. Njih čak 88,7% kaže da ne objavljuju previše na Facebooku. 8,5% stavlja priče i životna iskustva te 6,6% stavlja privatne fotografije.

18. Koje sadržaje stavljaš na vlastiti Facebook profil?

106 odgovora

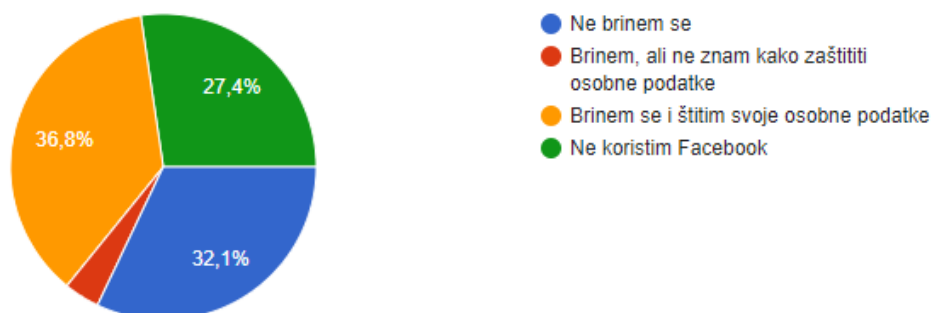
Slika 18 Čestica 18 - Odgovori

Odgovori na česticu 18 su me osobno najviše iznenadili. Facebook je bio izdvojen kao logičan odabir za najpopularniju društvenu mrežu, no ovakva istraživanja samo pokazuju kako se lako i često mijenjaju trendovi među mlađom populacijom. Na pitanje koje sadržaje ispitanici stavljaju na vlastiti Facebook profil, njih 88,7% odgovorilo je da ne objavljuje previše na Facebook. Uz odgovore „Mijenjam statuse“ (0,9%), „Stavljam privatne fotografije“ (6,6%) te „Stavljam priče i životna iskustva“ (8,5%), čini se kako većina njih danas ne koristi pretjerano Facebook društvenu mrežu. Pretpostavljam da je tome tako jer iako danas mnogi imaju profil na Facebooku, to naprave čisto iz razloga da mogu biti u kontaktu s drugim osobama, prijateljima, obitelji i poznanicima. Danas se nudi veliki broj drugih društvenih mreža, svaka ostvaruje svoju funkciju te smo u ovom istraživanju vidjeli da su te mreže popularnije među djecom danas (Instagram, Snapchat, Tik Tok).

Česticom 19 ispitano je da li se ispitanici brinu o dostupnosti osobnih podataka na Facebook profilu. 36,8% učenika brine i štiti svoje osobne podatke, 32,1% njih ne brine o dostupnosti osobnih podataka, dok se 27,4% učenika izjasnilo da ne koristi Facebook.

19. Brineš li o dostupnosti osobnih podataka na Facebook profilu?

106 odgovora

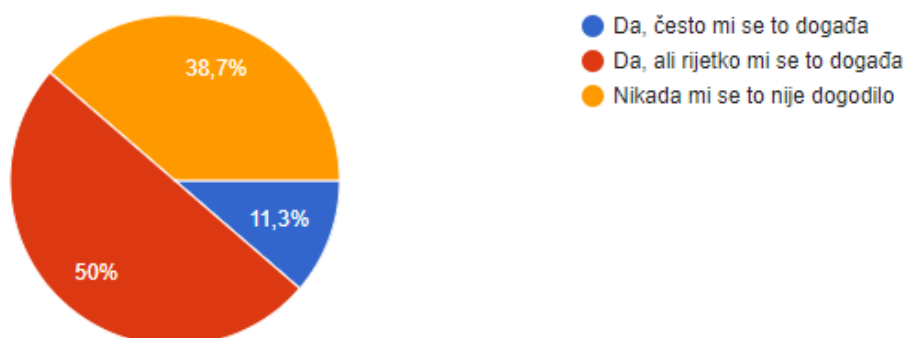
Slika 19 Čestica 19 - Odgovori

Odgovori na pitanje da li brinu o dostupnosti osobnih podataka na Facebook profilu u direktnoj je vezi sa česticom 18. Njih 32,1% kazalo je da ne brine o dostupnosti osobnih podataka. Možemo zaključiti da je tome tako jer je većina odabrala da ne objavljuje previše sadržaja na Facebooku. Uz to njih 27,4% je odgovorilo da uopće ne koristi Facebook. Od onih koji koriste, 36,8% odgovorilo je da brine o dostupnosti osobnih podataka te da ih štite. No odgovori su pokazali da postoje i oni kojima je potrebna pomoć. 3,8%, odnosno 4 ispitanika tvrdi da brine o dostupnosti osobnih podataka, ali ne zna kako ih zaštititi. Takvoj djeci potrebna je pomoć u smislu da im se pokaže kako da na siguran i učinkovit način zaštite povjerljive podatke koje dijele o sebi, svojoj obitelji i prijateljima na javno dostupnoj društvenoj mreži.

Česticom 20 ispitano je da li korištenje društvenih mreža utječe na obavljanje svakodnevnih obaveza ispitanika. 50% učenika odgovorilo je potvrdno, ali da im se to rijetko događa. 38,7% kaže da im se to nikada nije dogodilo, dok njih 11,3% kaže da im se to često događa.

20. Utječe li korištenje društvenih mreža na tvoje obavljanje svakodnevnih obaveza?

106 odgovora

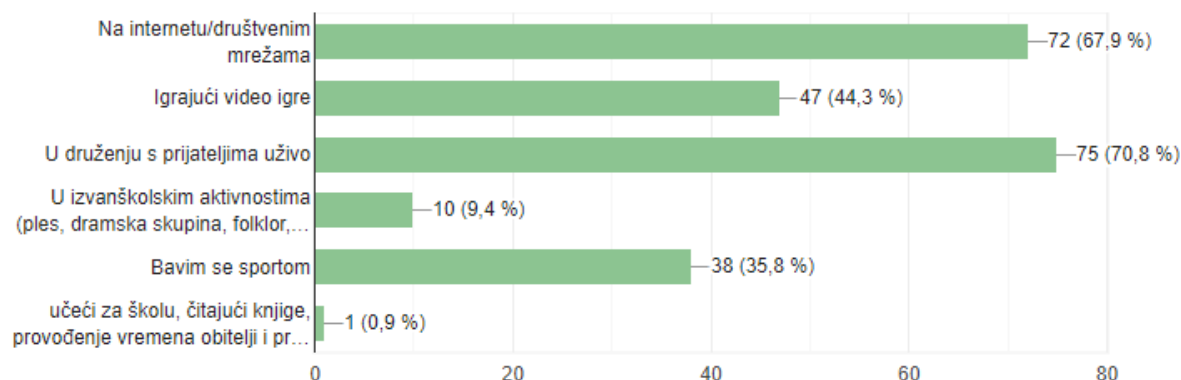
Slika 20 Čestica 20 - Odgovori

Svakome se može dogoditi da zanemari ili zaboravi obaviti neku obavezu. 38,7% odgovorilo je da im se to nikada nije dogodilo, no njih 11,3%, odnosno svaki deseti ispitanik tvrdi da mu se to često događa. Kod takve djece najveći je problem (samo)kontrola i organizacija vremena koje provedu na društvenim mrežama. No takvima koji su svjesni svog stanja i voljni su priznati može se pomoći da nauče kako kontrolirati i organizirati svoje vrijeme da stignu obaviti sve svoje obaveze i pronaći vrijeme za društvene mreže.

Česticom 21 ispitano je kako ispitanici provode svoje slobodno vrijeme. Dva najčešća odgovora su „U druženju s prijateljima uživo“ sa 70,8% i „Na internetu/društvenim mrežama“ sa 67,9%. Osim toga njih 44,3% igraju video igre, 35,8% bavi se sportom te 9,4% provodi svoje slobodno vrijeme u izvanškolskim aktivnostima poput plesa, dramske skupine, folklora, učenja jezika, bavljenje glazbom, itd.

21. Kako provodiš svoje slobodno vrijeme?

106 odgovora

Slika 21 Čestica 21 - Odgovori

Ljudi su društvena bića. Djeci i mladima je potrebna socijalizacija. To je ogroman dio koji igra veliku ulogu u razvoju njihova karaktera. Tome svjedoče odgovori na pitanje kako provode svoje vrijeme. Dva najčešća odgovora bila su „U druženju s prijateljima uživo“ (70,8%) te „Na internetu/društvenim mrežama“ (67,9%). Internet i društvene mreže su danas glavni kanal za komunikaciju među mladima. Oni jednostavno iskorištavaju sve dostupne načine i alate koji im omogućuju da budu u kontaktu sa svojim prijateljima. Dodatno, treći najčešći odabir je „Igrajući video igre“ (44,3%). Za video igre smo ranije vidjeli da ima socijalnu komponentu i može poslužiti kao kvalitetan način provođenja slobodnog vremena. No, kao i kod interneta ili društvenih mreža, sve se svodi na organizaciju i praćenje vremena koje se provodi online. Ipak, samo njih 35,8%, znači nešto više od trećine je odgovorilo da se u slobodno vrijeme bavi sportom. Smatram da je to premali broj. Za djecu i mlade koji su u vrhuncu svog razvoja, nedovoljno kretanje i bavljenje fizičkim aktivnostima može imati dugotrajne negativne učinke. Vjerujem kako je sport najbolja alternativa internetu/društvenim mrežama i igranju video igara. Ne samo da imaju

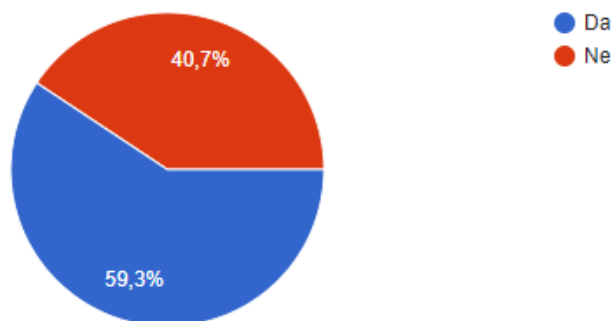
pozitivne zdravstvene posljedice i učinke na djecu, pružaju i tu socijalnu komponentnu koja je važna za njih da ostvare kontakt sa svojim vršnjacima i kvalitetno provedu svoje slobodno vrijeme.

Dodatno, zanimljivi su bili neki odgovori i na posljednje 3 čestice upitnika koje ispituju stajališta i razmišljanja ispitanika kada je u pitanju korištenje interneta i društvenih mreža. Na pitanje kakvo je njihovo iskustvo sa korištenjem interneta i društvenih mreža, uglavnom se ponavlja jednak odgovor: „Dobro“ ili „Odlično“. No neki su pružili i malo detaljnije obrazloženje. „Internetski sadržaj koji se nalazi na internetu nije uvijek istinit.“, „Ima jako puno loših stvari, ali ima i onih dobrih i poučnih stvari.“, „Ne treba vjerovati svemu što pročitamo na njima.“, „Za sada nisam imao dosta problema sa internetom i društvenim mrežama u svakom pogledu. Upoznat sam sa svime što se može dogoditi na internetu te sam iz tog razloga vrlo oprezan.“. Iz priloženog vidimo da su djeca svjesna rizika koji se javljaju prilikom konzumiranja sadržaja koji je dostupan na internetu, te da mu pristupaju veoma oprezno.

59,3% ispitanika smatra da je vrijeme provedeno na internetu/društvenim mrežama kvalitetno provedeno vrijeme, dok njih 40,7% smatra suprotno.

23. Da li vrijeme provedeno na internetu/društvenim mrežama smatraš kvalitetno provedeno vrijeme? (*neobavezno)

86 odgovora

Slika 22 Čestica 23 - Odgovori

Posljednja čestica pruža mogućnost da ispitanici obrazlože svoj odgovor na prethodno pitanje. U korist kvalitetno provedenom vremenu izdvojio bih stavove poput „zato što možemo nešto novo saznati“, „Smatram da je dobar izbor zabave, informacija i kontakta s prijateljima.“, „Ako koristim neku od mreža i zanimljivo mi je što sam pročitao ili vidio onda smatram da to nije najbezveznije potrošeno vrijeme, naravno da se treba znati granica, ali u današnje vrijeme život bez društvenih mreža je gotovo nemoguć za ikog.“, „Ovisno o količini, što gledamo na internetu može biti korisno do neke mjere, ali ne smijemo provesti većinu dana koristeći ih.“, „Na društvenim mrežama mogu se pronaći razne zanimljivosti iz svijeta i može se naučiti dosta toga. Također postoje zanimljivi i edukativni kratki videozapisi.“, „Dosta mi Internet i društvene mreže pomažu kod škole i ostalih obaveza, pomaže mi da razbistim mislim (npr.

gledajući YouTube i Trovo) itd.“, „ima tu i dobrih i loših stvari, dosta se može naučiti sa interneta, a npr bezveze gubimo vrijeme igrajući video igre te ``skrolanjem`` po društvenim mrežama“, „Smatram da znam razlikovati sadržaje i da neke stvari (posebice loše i one lažne vijesti) ne mogu utjecati na mene. Internet prvenstveno koristim za komunikaciju i razgovor s prijateljima, pretraživanjem novih tema i sadržaja za nadogradnju znanja, učeći,...“. Iz priloženog se vidi kako su djeca svjesna beskrajnog potencijala interneta, no da treba biti veoma oprezan i kritičan kada se pristupa sadržaju koji je dostupan na internetu. Oni koji pak tvrde da vrijeme provedeno na internetu nije kvalitetno provedeno vrijeme tvrde uglavnom isto. „Zato jer je to bespotrebno trošenje vremena.“, „ništa pametno“, „Nema ništa pametno“, „Mislim da bi mogli to vrijeme puno bolje iskoristiti npr. družiti se sa obitelji više“, „I svakom smislu je lijepse I bolje družiti se uzivo“, „Smatram da se to vrijeme treba mnogo bolje iskoristiti.“, „Društvene mreže uzimaju puno vremena i to nije dobro, to vrijeme se može uložiti u nešto što je više korisnije.“, „Mogao sam ga na nešto bitnije potrošiti“. S obzirom da odgovori nisu bili pretežno detaljni, osim što svi tvrde skoro isto, ne možemo znati zbog čega imaju takav stav. Iz izdvojenih razmišljanja vidimo da svi oni misle kako bi vrijeme provedeno na internetu i društvenim mrežama moglo biti pametnije utrošeno. Ne mogu suditi njihove stavove, ali smatram da se vrijeme provedeno na internetu definitivno može smatrati kvalitetno utrošenim vremenom, uzimajući u obzir kako i na što smo ga potrošili. Lako se možemo izgubiti u „vremenu i prostoru“ interneta i završiti u neprekidnom krugu „skrolanja“ po društvenim mrežama kako navodi jedan od odgovora. No ako koristimo internet da naučimo neku novu vještinu poput „U zadnje vrijeme puno koristim internet u svrhu učenja o programiranju, etičkom hakiranju i pentestingu.“, tada se takvo vrijeme može smatrati kvalitetnim. Ponovno se sve svodi na to kako koristimo internet. Zato je važno da djeci pomognemo da kvalitetno i učinkovito provedu vrijeme na internetu. U tome će nam pomoći netiquette!

Rezultati ovog istraživanja nude odgovore na postavljena istraživačka pitanja. IP1 postavio sam da istražim kako i koliko često djeca srednjoškolskog uzrasta pristupaju internetu. Čestica 6 pokazala je da većina djece internetu pristupa pomoću svog pametnog telefona, a odgovori na česticu 7 pokazuju da internetu pristupaju uglavnom svaki dan, dok je skoro pola ispitanika odgovorilo da je na internetu stalno. Uz to, dnevno provedu više od 4 sata online, gotovo trećina njih. Postavljanjem IP2 istražio sam u koje svrhe djeca srednjoškolskog uzrasta koriste internet. Najčešće aktivnosti kojima se bave na internetu su gledanje video sadržaja, slušanje glazbe, učenje, društvene mreže te video igre. Sve su to tipične aktivnosti kojima se bavi svaki prosječni adolescent na internetu. Uz sve to, društvene mreže najčešće koriste za komunikaciju sa svojim prijateljima, ali zato nisu pretjerano skloni objavljivanju sadržaja osobnog karaktera na Facebooku. Iznoseći svoje stavove u česticama 22 i 24, odgovori su pokazali da djeca internet uglavnom koriste kao bijeg od problema i obaveza stvarnog svijeta, da se opuste i zabave. Na posljetku, istražio sam kakva je veza između korištenja društvenih mreža i

svakodnevnog djelovanja djece s obzirom na to da su društvene mreže za njih postale glavni kanal komunikacije i interakcije jednih s drugima (IP3). U prosjeku dnevno provedu oko 4 sata na društvenim mrežama. Veliki razlog tome je što njih 80% nije kontrolirano od strane roditelja kada je u pitanju korištenje interneta, odnosno društvenih mreža. Također im nije ograničeno vrijeme koje dnevno smiju biti na internetu. U tom slučaju glavnu ulogu igra samokontrola i sposobnost organizacije vlastitog vremena. 50% učenika je odgovorilo da im se znalo dogoditi da korištenje društvenih mreža utječe na obavljanje njihovih svakodnevnih obaveza. U takvim situacijama najbitnije je da pojedinac prepozna da ima problem. Drugi korak je želja za promjenom. Kako se taj problem ne bi razvio u naviku koja ga sprečava u normalnom svakodnevnom životu.

7. Netiquette

Svrha ovog diplomskog rada je bila napraviti prijedlog smjernica za ponašanje na internetu i društvenim mrežama za učenike srednjih škola. Netiquette, danas popularan izraz za mrežni odgoj, tvorenicu je nastala spajanjem dviju engleskih riječi „network“ i „etiquette“, odnosno mreža i bonton. Netiquette označava skup pravila koja definiraju prihvatljivo ponašanje u virtualnom mrežnom prostoru, što znači i na internetu te društvenim mrežama. Pravila ponašanja definirana su za određene situacije ili mjesta na kojima se osoba može pronaći poput škole, posla, natjecanja ili pak nešto opuštenije atmosfere, tako i za internet trebaju postojati jasno definirani prihvatljivi oblici ponašanja. Upravo zbog toga su nam potrebne navedene smjernice za mrežni odgoj, odnosno netiquette. Na temelju analiziranih rezultata provedenog istraživanja možemo zaključiti da mladi provode puno vremena na internetu i društvenim mrežama i zbog toga je bitno da usvoje određene navike i uzorke ponašanja na mreži. Važno je prepoznati internet kao jedan od najčešćih načina putem kojeg ljudi stupaju u kontakt jedni s drugima. Djeca i mladi više od bilo koga. Zbog toga ne smijemo smatrati da je sve dopušteno na internetu i zanemariti najosnovnija pravila ponašanja i komunikacije iako se ona ne odvija uživo. Trebali bi imati jednake standarde ponašanja uživo i na internetu. Potrebno ih je samo prilagoditi okolini unutar koje se odvija komunikacija.

Kao što sam već pokazao, kurikulum navodi internet uglavnom kao izvor sadržaja i alat za ostvarivanje obrazovnih zadaća. Međupredmetni kurikulumi Zdravlje, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije te Osobni i socijalni razvoj svrstavaju internet i društvene mreže među određena odgojno-obrazovna očekivanja (navedena u poglavlju 4). Ali ipak nedostaju ciljano izrađene smjernice koje bi učenicima pomogle u snalaženju na internetu i društvenim mrežama. Na web stranicama hr-netiquette gdje navode da su netiquette „skup pravila poželjnog ponašanja u internet zajednici“ nalaze se smjernice za mrežni odgoj iz područja elektroničke pošte, mailing lista te foruma. [26] Rezultati istraživanja pokazali su da elektronička pošta nije popularna vrsta komunikacije među ciljanom populacijom (samo 27,1% ispitanika koristi e-poštu). Iako se forumi i danas koriste, nisu izrazito popularni među adolescentima. 21,5% ispitanika istraživanja odgovorilo je da se koristi Reddit društvenom mrežom koja se može smatrati vrstom foruma. Neke škole, poput osnovne škole Vladimira Nazora u Čepinu na svojim mrežnim stranicama imaju dokument koji sadrži upravo pravila ponašanja na internetu za svoje učenika. Dokument je vrlo kvalitetno izrađen te sadrži teorijski uvod u kojem upoznaje učenike sa samim pojmom netiquette-a te u nastavku slijede definirana pravila koja učenicima mogu pomoći da se osjećaju sigurno i zaštićeno dok koriste internet. Ukratko, pravila ukazuju na to učenici uvijek moraju biti svjesni da je s druge strane ekrana stvarna osoba, da slijede iste konvencije ponašanja na internetu kao i u stvarnom životu, da budu svjesni da se nalaze u mrežnom prostoru, da moraju poštovati sve sudionike interneta, obavezno se dobro i točno predstavljati ostalim korisnicima, da

moraju referencirati svoje izvore te poštivati tuđu privatnost. [27] Na blogu gradske knjižnice Zadar objavljen je detaljno i kvalitetno izrađen internet bonton. Ističu kako je „lijepo ponašanje jednako važno i vrlo slično u stvarnom životu i na internetu.“ [28] Internet ne bi trebali gledati kao posve novi svijet u kojem vrijede totalno nova i drugačija pravila od onih u stvarnom svijetu. Dakle, internet bi trebali promatrati kao drugu, proširenu dimenziju stvarnoga svijeta obogaćenu mnogobrojnim potencijalima, ali i izazovima. Nekoliko osnovnih pravila ponašanja na internetu: važno je biti pristojan, smisleno koristiti emotikone, ne vikati, odnosno koristiti velika slova (eng. Caps lock), uvijek se treba predstaviti, čuvati osobne podatke, poštivati privatnost drugih, sudjelovati u svađama i elektroničkom nasilju, poštivati autorska prava te dobro istražiti informacije kojima pristupamo preko interneta. Iz ova dva izdvojena primjera (OŠ Vladimir Nazor i gradska knjižnica Zadar) vidimo da su pravila definirana gotovo jednako, odnosno da im je fokus na istim stvarima. Na ove stvari trebamo posebno paziti kada se koristimo internetom kako bi osigurali zdravu i prihvatljivu atmosferu za sve sudionike.

Smjernice koje se nalaze u nastavku izrađene su s obzirom na, ne samo rezultate ovog, ali i navedenih istraživanja, već i na potrebe ciljane dobne skupine djece i mladi, odnosno djece srednjoškolske dobi. Već smo ustanovili da današnja djeca od veoma rane dobi imaju kontakta sa tehnologijom, bilo to pametni telefoni, računala, internet i društvene mreže. Zbog toga smatramo da su do srednje škole djeca već naučila trivijalne stvari kada je u pitanju korištenje interneta i društvenih mreža. „Problemi odgoja u informacijsko doba postaju još izraženiji zbog činjenice da se djeca smatraju digitalnim urođencima, a odrasli koji bi ih trebali poučavati, usmjeravati i voditi digitalnim pridošlicama“. [24] Nadalje, osim toga što su samostalni i veoma intuitivno koriste navedene tehnologije, očekuje se da ih u samom korištenju interneta poučavaju osobe koje se nužno ne razumiju u takve stvari bolje od njih. Ovdje se misli na roditelje i učitelje. Tako da se smjernice poput netiquette mogu koristiti kao pomoć mladima, ali i roditeljima te učiteljima.

Prijedlog smjernica za ponašanje na internetu i društvenim mrežama za učenike srednjih škola:

- Početak komunikacije – iako nam se čini da se komunikacija putem interneta odvija instant i direktno, to ne znači da se razgovor ne mora započeti pozdravom. Na početku razgovora treba pozdraviti sugovornika ili više njih te se prema potrebi predstaviti. Jednako kako bi pozdravili i predstavili se nepoznatim osobama uživo, bitno je na jednak način pristupiti otvaranju komunikacije preko interneta.
- Poštuj svog sugovornika – komunikacija putem interneta djeluje anonimnije nego licem u lice. Zato se ponekad stječe dojam da je naš sugovornik nepristojan, nezainteresiran za razgovor, ponekad i uvredljiv. Još gore ako naši sugovornici stječu takav (pogrešan) dojam o nama. Zbog

toga je potrebno da se tijekom komunikacije pružaju povratne informacije i održi ton poštivanja i uljudnosti.

- Suzdrži se sarkazma – sarkazam u komunikaciji je česta pojava među mladima. No na internetu gdje govor tijela nije vidljiv, ponekad se taj sarkazam može drugačije protumačiti. Kod mrežne komunikacije najbolje je uopće ne koristiti sarkazam. Uvijek treba biti iskren i izravan u načinu komuniciranja putem interneta.
- Pazi na gramatiku i pravopis – u slučajevima gdje je pravopis automatski provjeravan i generiran, ne stječe se navika pravilnog pisanja i gramatike što u budućnosti može uzrokovati ozbiljne probleme, posebice u poslovnom djelovanju. Uporaba emotikona i drugih oblika komunikacije ne bi trebala postati navika i na taj način zamijeniti društveno prihvatljiv oblik komuniciranja.
- Poštuj autorska prava – preuzimanje sadržaja s interneta za potrebe pisanja domaće zadaće, seminara, lektira, izrade projekta i ostalog, bez navođenja izvora i originalnog autora smatra se plagijatom. Zbog toga se uvijek treba navesti od koga i od kuda se preuzeo tuđi sadržaj s pripadajućom poveznicom na izvor.
- Sigurnost na prvom mjestu – ništa na internetu nije kako se čini na prvi pogled. Nikada ne otkrivaj svoje osobne podatke i privatne detalje više nego što moraš. Također, ne dijeli informacije o osobama koje poznaješ bez njihovog dopuštenja.
- Organiziraj svoje vrijeme – računalo treba koristiti u razumnoj količini. Koristi internet i društvene mreže kao odmor od učenja ili drugih obaveza, ali tek nakon što si ih završio. Pokušaj ograničiti vrijeme koje dnevno provedeš na internetu do 3 sata. Nakon svakog sata obavezno uzmi odmor od 5 – 15 minuta. Nemoj zanemariti pravo druženje s prijateljima i obitelji radi računala.

Nadam se kako ove smjernice mogu pomoći djeci i mladima, ali i njihovim roditeljima te nastavnicima kako bi im osigurali sigurno i kvalitetno sudjelovanje u mrežnom okruženju. Čvrsto vjerujem u proces „pokušaj i pogreška“ (eng. Trial and error) s kojim se može susresti svaki pojedinac prilikom korištenja interneta i društvenih mreža. Živimo i učimo. Zbog toga su izrađene ove smjernice kako bi pomogle djeci i mladima da minimiziraju rizike i potencijalne probleme koji vrebaju u svakom kutku društvenih mreža i bespućima interneta. Na taj način svatko od nas postaje pošten i odgovoran sudionik online okruženja te gradimo bolji sustav za buduće naraštaje.

8. Zaključak

Internet i društvene mreže danas čine našu svakodnevnicu. Tehnologija se integrirala u svaki aspekt naših života. Digitalna transformacija uzrokovala je uvođenje interneta u medicinu, poslovanje, bankarstvo, kulturu, zabavu, a nije zaobišla niti obrazovanje. Nudi beskonačne mogućnosti i prednosti, ali i izazove te nedostatke. Pojam pismenosti proširio se dodatnom dimenzijom digitalne pismenosti koja je potrebna da u mrežnom i računalnom okruženju djelujemo jednako učinkovito kao i u stvarnom svijetu. Promjene koje utječu na našu sadašnjost te oblikuju našu budućnost izrazito djeluju na djecu i mlade. Tome svjedoče i odgovori na postavljena istraživačka pitanja koje sam dobio na temelju rezultata provedenog istraživanja. Naime, odgovori pokazuju da djeca najčešće internetu pristupaju pomoću svog pametnog telefona koji im je dostupan u svako doba dana. Zbog toga većina internet koristi „stalno“, ili mu barem pristupaju svaki dan (većina i više od 4 sata dnevno). Najčešće ga koriste za gledanje video sadržaja, slušanje glazbe, društvene mreže i video igre. Društvene mreže najčešće koriste za komunikaciju sa svojim prijateljima, no nisu skloni objavljivanju vlastitog sadržaja. Najčešće provedu oko 4 sata dnevno na društvenim mrežama te većinu roditelji ne ograničavaju u korištenju navedenih tehnologija.

Ipak, čini se da su oni veoma jednostavno prihvatili internet i društvene mreže, te se njima koriste prirodno i intuitivno. Današnja mladež odrasta u takvom okruženju pa već od najranije dobi stječu određene vještine, ali i uzorke ponašanja koji oblikuju njihov karakter i utječu na razvoj ličnosti. Zbog toga se razvijaju određene navike koje zaslužuju pozornost i pedagoški pristup kako te iste navike ne bi dovele do razvoja rizičnih ponašanja, ili u ekstremnim slučajevima, ovisnosti kod adolescenata. Korištenje interneta i društvenih mreža danas je nužnost. Iz nužnosti javljaju se potrebe. Kako bi učinkovito obavljali svakodnevne poslove moramo prihvatiti tehnologiju i internet. Potrebe ponekad razvijaju navike. Navike smo definirali kao uobičajena aktivnost pojedinca koju izvršava gotovo automatizirano. Navike se očituju kao predvidivi obrasci ponašanja. No kako se iz tih navika ne bi rodila ovisnost, potrebno ih je kontrolirati te im pristupati svjesno i odgovorno.

Pitanje se javlja, čija je uloga da pomogne i poduči djecu i mlade kako da na siguran način koriste internet i društvene mreže. U tome nam mogu pomoći pravila ponašanja na internetu, odnosno mrežni bonton. Kurikulum bi trebalo obogatiti sadržajem koji bi imao fokus upravo na tome, mrežnom bontonu. Internet se već koristi kao alat, ali i u nekim odgojno-obrazovnim očekivanjima. Na taj način se svi obrazovni sadržaji mogu obogatiti odgojnom komponentom i oblikovati učenike u pouzdane članove društva koji će u budućnosti stečene vještine prenositi na buduće naraštaje. Uz to, sama djeca bi trebala prepoznati svoju ulogu i utjecaj koji internet i društvene mreže imaju na njih. Da bi svi zajedno uspjeli u kreiranju takvog, sigurnog i kvalitetnog okruženja, odnosno dodatne dimenzije stvarnoga svijeta,

potrebna nam je svima pomoć. Uz novostečene prihvatljive oblike ponašanja, potrebno je djecu podučiti samoregulaciji i organizaciji vlastitog vremena kojeg provode na internetu i društvenim mrežama. Iako u nekim slučajevima prednosti mogu nadjačati nedostatke, neke stvari su nezamjenjive. Komunikacija licem u lice te kontaktna nastava ne bi trebali biti uvjetovani uvođenjem tehnologije u naše živote, ali ju trebamo prihvatiti da bi olakšali trivijalne poslove kako bi se mogli posvetiti onome što vrijedi.

Literatura

1. P. Bilić, *Sociologija medija*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2020.
2. S. Greenfield, *Promjene uma*, Zagreb, Školska knjiga, 2018.
3. „Navika“, Hrvatska enciklopedija. (2021.) [Na internetu] Dostupno: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43141> [pristupano: 4.4.2021.]
4. J. Diklić, M. Nakić i D. Šošić, „Edukativna uloga društvenih mreža u medijskom odgoju djeteta“. *Communication Management Review*, vol. 04, br. 01, str. 178-195, 2019. [Na internetu] Dostupno: <https://hrcak.srce.hr/223676> [pristupano: 4.4.2021.]
5. P. Aftab, *Opasnosti interneta*, Zagreb: Neretva, 2003.
6. J. Lasić-Jazić, S. Špiranec i M. Banek Zorica, „Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjavanju“, *Medijska istraživanja*, vol. 18, br. 1, str. 125-142, 2012. [Na internetu] Dostupno: <https://hrcak.srce.hr/85384> [pristupano: 4.4.2021.]
7. J. E. Herring, *Internet i informacijske vještine*, Zagreb: Naklada Nedijlko Dominović, 2008.
8. E. Hasmujaj i J. Bushati, „Internet u obrazovnom sustavu“, *Pannoniana*, vol. 1, br. 2, str. 71-79, 2017. [Na internetu] Dostupno: <https://hrcak.srce.hr/184269> [pristupano: 5.4.2021.]
9. S. Car, "Online komunikacija i socijalni odnosi učenika", *Pedagoški istraživanja*, vol.7, br. 2, str. 281-289, 2010. [Na internetu]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/118094> [pristupano: 05.04.2021.]
10. Z. Miliša, M.Tolić i N. Vertovšek, *Mladi - odgoj za medije*, Zagreb: M.E.P., 2010.
11. L. Vejmelka, N. Strabić i M. Jazvo, "Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju", *Društvena istraživanja*, vol.26, br. 1, str. 59-78, 2017. [Na internetu] Dostupno: <https://hrcak.srce.hr/178527> [pristupano: 5.4.2021.]
12. A. Šafhalter, "Učionica u oblaku", *Media, culture and public relations*, vol.4, br. 1, str. 45-54, 2013. [Na internetu]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/101450> [pristupano: 06.04.2021.]
13. N. A. Christakis i J. H. Fowler, *Povezani*, Zagreb: Algoritam, 2010.
14. G. B. Flander, M. Krmek, K. Borovec i R. Muhek, *Nasilje preko interneta*, 2. izd., Zagreb: Grad Zagreb, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2007.
15. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. (6.3.2018.) [Na internetu]. NN 22/2018 Dostupno: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_03_22_436.html [pristupano: 11.4.2021.]
16. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj. (29.1.2019.) [Na internetu]. NN 10/2019 Dostupno: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_212.html [pristupano: 3.4.2021.]

17. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj. (22.1.2019.) [Na internetu]. NN 7/2019 Dostupno: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_150.html [pristupano: 3.4.2021.]
18. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj. (22.1.2019.) [Na internetu]. NN 7/2019 Dostupno: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html [pristupano: 3.4.2021.]
19. Ivana Mustafa, „Školski kurikulum Obrtničke škole Koprivnica“ [Na internetu] 9.10.2020. Dostupno: http://www.ss-obrtnicka-koprivnica.skole.hr/dokumenti?dm_document_id=4335&dm_det=1 [pristupano: 3.4.2021.]
20. Srednja škola Koprivnica, „Kurikulum Srednje škole Koprivnica“ [Na internetu] Dostupno: http://ss-koprivnica.skole.hr/upload/ss-koprivnica/images/static3/968/attachment/KURIKULUM_2020_2021.pdf [pristupano: 3.4.2021.]
21. K. Nikodem, J. Kudek Mirošević i S. Bunjevac Nikodem, "Internet i svakodnevne obaveze djece. Analiza povezanosti korištenja interneta i svakodnevnih obaveza zagrebačkih osnovnoškolaca", Socijalna ekologija, vol.23, br. 3, str. 211-236, 2014. [Na internetu]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/137657> [pristupano: 16.05.2021.]
22. G. Buljan Flander, E. Selak Bagarić, K. Prijatelj i M. Čagalj Farkas, "Ispitivanje aktualnih trendova u korištenju društvenim mrežama kod učenika prvog i trećeg razreda srednjih škola u Hrvatskoj", Kriminologija & socijalna integracija, vol.28, br. 2, str. 277-294, 2020. [Na internetu]. Dostupno: <https://doi.org/10.31299/ksi.28.2.6> [pristupano: 16.5.2021.]
23. S. Kosić, "Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike Facebook generacije", Život i škola, vol.LVI, br. 24, str. 103-125, 2010. [Na internetu]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63281> [pristupano: 16.05.2021.]
24. M.s.E. Krelja Kurelović, B. Vasiljević i S. Bodiš, "Odgojna komponenta u nastavi informatike", Metodčki obzori, vol.8(2013)1, br. 17, str. 5-13, 2013. [Na internetu]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106245> [pristupano: 18.06.2021.]
25. A. Harabajsa, „Rizična ponašanja djece i mladih“, Zajednica Susret. (30.3.2020.) [Na internetu] Dostupno: <https://zajednica-susret.hr/vijesti/item/320-rizicna-ponasanja-djece-i-mladih.html> [pristupano: 26.6.2021.]
26. Š. Ramov, M. Dugnjić i B. Janjanin, „Netiquette pravila“, hr-netiquette.org. (bez dat.) [Na internetu] Dostupno: <https://www.hr-netiquette.org/pravila/> [pristupano: 26.6.2021.]

27. Osnovna škola Vladimir Nazor Čepin, „Netiquette Pravila ponašanja na Internetu“, (bez dat.)
[Na internetu] Dostupno: <http://www.os-vnazor-cepin.skole.hr/upload/os-vnazor-cepin/images/static3/1051/File/netiquette.pdf> [pristupano: 26.6.2021.]
28. Gradska knjižnica Zadar, „Pravila ponašanja na internetu“, 22.5.2012. [Na internetu] Dostupno: <https://knjigaljetateens.wordpress.com/2012/05/22/pravila-ponasanja-na-internetu/> [pristupano: 27.6.2021.]

Popis tablica

1. Tablica 1 – Veza instrumenta i istraživačkih pitanja
2. Tablica 2 – Veza instrumenta i izvora

Popis slika

Slika 1 Čestica 1 - Odgovori	36
Slika 2 Čestica 2 - Odgovori	37
Slika 3 Čestica 3 - Odgovori	37
Slika 4 Čestica 4 - Odgovori	38
Slika 5 Čestica 5 - Odgovori	38
Slika 6 Čestica 6 Odgovori.....	39
Slika 7 Čestica 7 - Odgovori	39
Slika 8 Čestica 8 - Odgovori	40
Slika 9 Čestica 9 - Odgovori	41
Slika 10 Čestica 10 - Odgovori	42
Slika 11 Čestica 11 - Odgovori	42
Slika 12 Čestica 12 - Odgovori	43
Slika 13 Čestica 13 - Odgovori	44
Slika 14 Čestica 14 - Odgovori	44
Slika 15 Čestica 15 - Odgovori	45
Slika 16 Čestica 16 - Odgovori	45
Slika 17 Čestica 17 - Odgovori	46
Slika 18 Čestica 18 - Odgovori	47
Slika 19 Čestica 19 - Odgovori	48
Slika 20 Čestica 20 - Odgovori	48
Slika 21 Čestica 21 - Odgovori	49
Slika 22 Čestica 23 - Odgovori	50

Popis priloga

1. Instrument – Upitnik Navike djece srednjoškolskog uzrasta u korištenju interneta i društvenih mreža